

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto V.

V Celovci, 1. marca 1885.

Štev. 3.

Arabela.

Roman. Spisala Paolina Pajkova.

Peto poglavje.

Ko se je Arabela brž potém, ko je bila dala Samuelu besedo, povrnola v svojo sobo, začudila se je samej sebi, da ne občuti nič posebnega v tako važnem trenutji svojega življenja. Postala je nevesta, sama prav ne vedóč kako, a pri tem se ni čutila ne zadovoljno niti nasprotno; temveč ona brezčutnost, katero je vedno gojila za vse, kar je zadevalo njeno osebo, prevladala je tudi zdaj v njej. Sicer pa se ona ni spuščala v nobeno premišljevanje, kakor bi se bila vsaka druga devojka v njenem položaji. Kakor da bi se ne bilo z njo danes nič posebnega zgodilo, vsede se kakor navadno po obedu h glasoviru in je igrala. Ali kmalu se spomni obljube, katero je dala v jutro vrtnarjevemu Lojzeku, da mu hoče namreč žogo na podstrešji poiskati. Vstane torej in se takoj podá v skromno vrtnarjevo stanovanje.

„Roza,“ ogovori Arabela še mlado žensko, vrtnarico, Lojzekovo mater, ki je sedela na klopi pred hišo in trebila solato; „dajte mi ključ od podstrešja.“

„Vi, gospodična, da bi šli na podstrešje?!“ začudi se Roza z nekim nemirom.

„Kaj je pri tem čudnega?“ poprašuje Arabela. „Ako še nisem nikdar gore bila, pa hočem danes gor iti.“

„Ali gospodična,“ odvrne Roza v zadregi, „vaša milostljiva gospa teta so mi strogo prepovedali, da bi koga pustila na podstrešje.“

„Prepovedala? — Menda se bojé ognja?“ začudi se Arabela. „Ta prepoved pa vendar meni ne velja. Saj nimam ne goreče sveče niti žveplenk pri sebi.“

„Mislim, da veljá tudi vam njena prepoved,“ pristavi vrtnarica nekako boječe in njen obraz ovaja velik nemir.

Arabeli se lice stemní. „Roza, jaz sem postála danes Samuelova nevesta in s tem, mislim, pridobila sem si tudi nekaj več pravice v hiši. Jaz hočem imeti ključ, in vi mi ga torej v trenutji izročite,“ zapové strogo in ukazovalno deklica.

Roza prebledí, vstane in hiti v hišo. Kmalu potem se vrne z velikim šopkom ključev. Glas jej trepeče in roka se jej tresé. Med tem ko išče onega med ključi, ki je bil od podstrešja, pa reče:

„Prosim, gospodična, ali — ali gore straši . . .“

Arabela ne posluša nje zmedenega govorjenja, temveč seže hitro po ključ in reče mrzlo: „Ne bojte se zá-me.“ Rekši pa se obrne in odide.

Kmalu potém hodila je Arabela po prostornem podstrešji, ki je bilo po snažnosti in svetlobi priprostej sobani podobno. Imelo je strop in več okene mu je dajalo svetlobo. V enem kotu ležala je cela vrsta praznih zabojev vseli velikostij; v drugem je stalo več kovčegov, ki so bili z belim zagrnjalom skrbno pokriti zavoljo prahu. Nekaj starega pohištva stalo je tu pa tam, med njim tudi prašna zibel. Arabela je med ropotijo iskala žogo.

Nekaj časa je iskaje tavalá sem in tja, pa vedno zastonj. Približa se zibeli in jo začudjena ogleduje. Ni se mogla spominjati, da bi jo bila kdaj videla v stričevem stanovanji. Spominjala se je pač, da je bratranca Davida videla kot dete v zibeli; toda ona zibel je bila pozlačena in s svilo odeta. Ali ta pa je iz prostega lesa.

Čudno milo postalo je Arabeli pri tem pogledu. Ta čút je bil v njej čisto nov. Zrla je nepremakljivo v zibel in nenadoma jo prešine misel: „Kaj, ko bi bila ta zibel kdaj tvoja?! Ko bi bila ti nekaj v njej ležala? In ko bi bilo to res, potém je morda tudi tvoja mati stala pri njej?“ — Prijetnost in neugodnost, oboje jo ob enem sprehaja pri teh mislih. Približa se z nekim češčenjem zibeli in pogleda milo v njo. Oguljena blazina je ležala v njej in majhna otroška srajčica, že močno rumena po zaležanju. In ravno pri tej srajčici bila je Lojzekova žoga!

Srce je jelo Arabeli močno plati, ko zagleda na srajčici drobni písmenki: A. T. — „To je brez dvombe moja srajčica,“ vzklikne ginena. „Toda kaj pomeni tá-le T?“ začudi se deklica, ko zagleda črki. „A je Arabela, ali T? Saj moj príimek je Karpeles, kakor se je moja mati klicala. Ali tá-le T mi kaže, da imam še drug príimek. Morda očetov?“ zašepeče sama pri sebi in srce jo zaboli. „Ah,“ vzdihne žalostno in poljubuje zibel; „jaz nisem, ne jaz nisem nezakonski otrok, kakor mi vedno moja roditelja dajeta razumeti, da bi bila. — Kaj je bilo to?“

zakliče nenadoma prestrašena in skoči kvišku. „Ali se ni nekdo v mojej bližini oglasil?!“

Plašno se ozre po podstrešji, a nikogar ne vidi. Na enkrat pa obledi in se zgrozi. Glasen, pretrgan smeh, kakor človeka, ki ni pri pameti, udari Arabeli na uho. Prva nje misel bila je zbežati, a ker je grohot takoj utihnil, pogleda še enkrat boječe okoli sebe. Toda zopet ničesar ne vidi. Nenadoma pa zašumi nekaj blizu njenih ušes. Kri jej zastane po žilah, tako je prestrašena in od groze zameži. A kmalu se zopet pomiri. Kajti glasno čvkanje peterih novorojenih lastovk, ki veselo pozdravljajo prihod dolgo pričakovane matere, prepriča jo, da je ono šumljanje pouzročila mati lastovica, ko je sfrčala mimo nje.

Ko zapazi one živalice, čuti se Arabela hrabrejšo, češ saj ni več sama na tem strašljivem podstrešji, saj je še nekaj živega poleg nje. Približa se gnezdu in gleda ginena, kako sedi stara lastovka preplašena in milo čvknajoč na svojem zarodu, da ga brani proti njej.

„Kaj je bilo zopet to?!“ zakliče kmalu potem Arabela, a sedaj bolj začudjena nego prestrašena. „Kdo pa stoka? — Usmiljeni Bog, tú na podstrešji je nekdo zaprt! — Kdo je?“ kliče ona glasno, in njene besede donijo po praznem prostoru.

Nihče ne dá odgovora; a neprestano se čujejo lalni stoki, enako globokemu vzdihovanju bolnega človeka. Arabelo zapusti popolnoma prejšnji strah.

„Tú je nekdo, ki potrebuje pomoči. Nekaka nesreča se je morala kdaj na strehi kje pripetiti,“ misli si ter hoče oditi, da naznani spodaj ta čudni dogodek.

A vrata se odpró, in vrtnarica se prikaže vsa bleda in preplašena.

„Roza, kaj je to?“ poprašuje v skrbeh Arabela. „Čula sem pretrgano govorjenje, stokanje in smeh.“

„Hodite dol, gospodična; saj sem vam že prej povedala, da tú gore straši,“ odgovori Roza in se trese po životu.

Arabela jo pozorno pogleda. „Da bi strašilo? Pri belem dnevu strašilo?“ vpraša ona počasi s sumljivim obrazom. „Roza, vi ne pojedete od tod, dokler mi ne razložite te nganjke,“ pristavi odločno. „Vaša vest ni čista; to čitam z vašega obraza. Sam strah ne prevzema človeka tako, kakor ste zdaj vi plahi in prestrašeni.“

Roza gre k vratom in jih skrbno zapre; potem pa se vrže, pred Arabelo na kolena, povzdigne roki in govori jokaje: „Vse vam hočem odkriti, gospodična; saj si ne vem zdaj pomagati. A za Boga, ne ova-dite me strogej teti; sicer nas izpodi od hiše in moj mož je zopet brez službe. Ah! in vi ne veste, kako je to bridko! . . . Saj ni nič hudega,“ nadaljuje ona vidéc, da jo Arabela z ostrejšim očesom opazuje. „Ona

ženska, ki tam notri tako vpije, je blazna.“ Govoreč pa kaže s prstom na majhne durice, katerih prej še Arabela niti zapazila ni.

„Ona ženska?“ ponavlja Arabela kakor v sanjah in spremlja s pogledom Rozin prst. „Tedad vi imate neko žensko zaprto?“ poprašuje zavzeta.

„Dà, gospodična,“ nadaljuje vrtnarica bolj zaupno in vstane. „Gospod Karpeles imajo tú na podstrešji zaprto blazno žensko in jaz sem njena strežnica. A ker gospá nočejo, da bi svet zvedel o tem, trdèč, da Bog samo ona dobra dela plačuje, za ktera svet ne vé, zažugali so mi, da nas izpodé od hiše, ako izdam to skrivnost. Osobito pa bi vam, gospodična, ne smela ničesa povedati o tem.“

„Meni? — ravno meni ne?“ začudi se Arabela. „Od kdaj pa je ta nesrečnica pod stričevo streho?“ poprašuje dalje z nekim sumom. Ona ni mogla verjeti, da bi njeni redniki bili rés skrivni dobrotniki, dočim jih ona samo kot trdosrčne in skope proti bližnjemu pozna.

„Ali me rés ne ovadite, gospodična?“ ponavlja Roza in si solze briše. „Od kdaj ste vprašali, da je blaznica tú? — Tega ne vé in nisem tudi nikdar milostljive gospé vprašala po tem. Ko je moj mož pred štirim leti dobil tukaj vrtnarsko in dvorniško službo, bila je že tú. Ona revica pa govori tako zmedeno, da se iz njenih besed ne dá nič zvedeti. Tudi so mi vaša milostljiva gospá teta prepovedali, mučiti bolnico z vprašanji; kajti to bi baje njenemu razumu še bolj škodilo.“

„Ali je revica sicer zdrava na telesu?“ pozveduje Arabela sočutno.

„Ah, gospodična, tako je shujšana, da molim vsak dan ljubega Boga, naj bi jo rešil. Že nič ne more jesti; hud kašelj jo muči in vedno poprašuje po nekem otroku.“

„Vodite me k njej,“ ukaže na enkrat Arabela.

„Ali, gospodična, tam ne prestanete; sopar je neprenosljiv,“ brani vrtnarica.

„In zakaj ne čistite?“ odvrne jej Arabela osorno. „Saj ste zató plačana.“

„Blaznica ne dopušča,“ odgovori Roza užaljena. Bolelo jo je, da jej Arabela očita zanikernost. „Neke papirje skriva vedno na prsih in méni, da jej hočem te vzeti, kedar se jej koli približam, da bi jo snažila. Ko bi še nekoga imela, bi že šlo, ali meni samej je to nemogoče.“

Arabela je čim dalje postajala tem bolj radovedna, blaznica pa se je ravno zopet z odurnim smehom oglasila.

Vrtnarica gre k majhnim dverim, pritisne na skrito gumbico in vrata se odpró.

„Pridite za menoj, ker že tako silite,“ reče potém tiho in Arabeli z roko pomigne.

Arabela se v trenutji ne more ganoti. Nekaj čudnega začuti v sebi; neka neznana tesnoba polasti se njenih prsij, da ne more skoro sopsti, in noge so jej težke kot svinec.

Ali njena trdna volja je brž premogla to slabost. Zravkala se je po konci in odločno stopila skozi vratca.

„Ne dam vama spisov, ne dam jih ne,“ klical je obupno slabotni glas, ko ste obedve ženski vstopile.

Blaznica je bila razdražena vidéč, da vsakdanjo strežnico še nekdo spremlja. Na borney, razmetanej postelji sedela je blazna ženska, s steklenimi očmi, uprtimi na prišli dve gostinji. Roki je imela krčevito stisnjeni na prsi. Suii obraz je bil skoro ves pokrit z zmršenimi, dolgo navzdol visečimi lasmi, ki so jej padali čez rami.

„Nič se vam ne stori, uboga ženska,“ nagovori jo prijazno Arabela in se polagoma blaznici približuje. „Samo dovolite, da se vam postelja poravna.“

„Postelja — postelja, dà, — ali papirjev ne,“ odvrne nekoliko utolažena in potegne krepko čez prsi, kjer je skrivala papirje, veliko ruto ter skuša vstati.

Arabela jej pomaga, a ona se ne brani.

„Ali ste že dolgo tú?“ poprašuje jo Arabela, med tem ko Roza postelj poravnava.

„Dolgo — dolgo —,“ odgovori ona in si položi prst na čelo, kakor da bi se hotela domisliti, kako dolgo že. „Ah, kako me tú peče — peče, odkar so mi ukradli dete,“ toguje ona kažóč vedno na čelo. „Tako majhno dete!“ ponavlja neprestano in glasno zaplače.

„Otroka so vam vzeli?“ roče pomilovalno Arabela in jo ostro opazuje.

Blazna žena je bila velike postave in oblečena v staro hišno haljo, ktero je gospa Karpelesova, kakor se še Arabela spominja, pred nekimi leti nosila. Ker pa je bila Karpelesovka majhna in debela, blaznica pa velika in suha, zató je bila uboga ženska v njej jako revna videti. Gole noge, obute samo v stare papuče, gledale so izpod halje; enako ste bili tudi roki na pol goli. Noge in roke so bile majhne ter niso nosile znamenja o težkem delu. Arabela je takoj sklepala, da ženska ni priprostega stanú. Dasi je blaznica imela popolnoma sive lasé in lice že močno nagubančeno, vendar je Arabela pri prvem pogledu sodila, da ni tako stara, kakor se je videla; temveč le bolezen, trpljenje in pomanjkanje prostosti so jo pred časom postarale.

Blaznica ni odgovorila na Arabelino vprašanje, ampak sklenola je roki ter nepremakljivo zrla kvišku, kakor da bi molila.

„Ta revica ima tudi mrzlico; glejte, kako trepeče, dasi je tú gore huda vročina,“ opomni skrbljivo Arabela proti vrtnarici. „Ostanite tú, jaz pa pojdem po perila in toplih oblek, da jo preoblečeve.“

Ni dolgo trajalo, in prišla je nazaj z veliko culo. Roza je začudjena gledala, s kakšno ljubeznijo ureduje Arabela majhno sobico. Postelj je bila čisto preoblečena, in na tla pri postelji razprostrla je volneno pletenico. Da bi bila sobica prijaznejša, postavila je na okno posodo s cveticami. Za blaznico pa je priskrbela vsakoršnega perila, a eno svojih prostejših oblek in toplo ruto položila je na stol ter dala blaznici razumeti, naj se preobleče. In nesrečnica jo je res razumela ter se iz celega srca zasmejala vidéc, da je vse to pripravljeno za njo.

Ko zapustite ženski blaznico, reče Arabela proti vrtnarici: „Skrb za bolnico prevzamem od danes naprej sama. Vi jej bodete le še kakor doslej stregli in jedila prinašali. In ker ste mi pravili, da moja teta nikdar gor ne pride, zato se tudi ni bati, da bi ona kdaj zvedela o tem. Dajte mi tudi napraviti še eden ključ, da imave vsaka svojega. Za njo pa skrbite tako, kakor da bi bila vaša mati; trud in stroške hočem vam na tanko povrniti.“

Vrtnarica je bila veselja ginena. „Sam Bog vas je sem poslal, da pomagate tej nesrečnici,“ opomni radostna. „Toda kako škoda,“ dostavi obžalujé, „da niste katoličanka, vi, tako dobra, tako milosrčna gospodična!“

„Ali mislite, da nima židinja srca, da bi sočutila in bila blaga?“ odgovori Arabela. — „Ne pozabite na naročila, ktera sem vam dala, in molčite tudi za naprej kakor do zdaj.“ Tako še gospica resno dostavi in odide. — — —

„Arabela, tebe pa zopet ni bilo danes v templu,“ posvari Karpelesovka Arabelo, ko je prišla zvečer v obednico k večerji. „Kje si neki tičala? Iskali smo te povsod.“

„Arabela je brezbožna, mama,“ oglasi se David hudobno. „V templu je vedno raztresena in nikdar se na prsi ne trka.“

„Ti pa malo moliš, ako mene tako na tanko opazuješ,“ odvrne s porogljivim nasmehom deklica in niti Davida ne pogleda.

„Kdo pa je tebe tudi kaj vprašal in kako si upaš kritikovati Arabelo, ki je starejša od tebe?“ posvari mati sina in ga pomenljivo pogleda.

„In Lojzeka, ki ni naše vere, vedno ljubkuje ter mu potuho daje,“ nadaljuje David, ne zmenivši se za materine pomenljive poglede.

„Deklica pogleduje posmehevalno bratranca po strani, toda nič ne odgovori.“

„Arabela dela čisto prav, David. Naša vera nas uči, vsakega ljubiti, ne da gledamo na razliko stanú in vere,“ opomni hitro Karpelesovka, in vidi se jej, kako se boji, da bi David z nova Arabele ne razžalil. „Samuel pa je bil v templu in je jako goreče molil, ljuba Arabela,“ pristavi še židinja z dobrikovalnim glasom.

„Potém pa je molil tudi zá-me, in Bog bude tem lažje odpustil mojo zanemarjenost,“ trdi Arabela poredno.

Ta hladnost Arabelina proti svojemu ženinu in njena malovažnost za današnji pomenljivi dan pa je zbolela Karpelesovko, da odvrne nekoliko zbadljivo: „A spodobilo bi se bilo vendar, Arabela, da bi se bila danes Bogu posebno priporočila! Z Bogom mora človek vsako stvar začeti. Naša hiša je bila do zdaj vedno pobožna, in zato je bil božji blagoslov tudi vselej pri nas. Učila sem te pa vedno, da je ženska brez pobožnosti kakor cvetlica brez vonjave. Ti pa, Arabela,“ dostavila je s skritim zaničevanjem, „ti prav dobro veš, da je tebi še posebna dolžnost naložena, da si pobožna. Saj ne bodeš nikdar dovolj molila za svojo nesrečno mater, ki je tako globoko — padla.“

„Vi nimate pravice mrtvih obsojati,“ odvrne hitro Arabela globoko ranjena. „Bog je usmiljen; on odpusti še hujše pregreške, kakor je oni, ktereга očitata mojej pokojnej materi. Vi ste pač neusmiljena, ker me vedno spominjate, od kod sem, dočim vendar veste, kako neizmerno trpim, kedar tako zaničljivo govorite o njej, ki mi je dala življenje.“

Z upadlim licem, razjarjenimi očmi, z vzdigajočimi prsini vsede se deklica na stol, ki je stal blizu nje, ter pritisne roko na srce, da je upokoji.

„Ali, draga Arabela,“ povzame Karpelesovka zopet besedo in triumfalen posmeh jej zaigra okoli grdih ust; „ti si od danes naprej moja ljuba hči, pa da bi jaz tebe zaničevala?! Tebe, ki si edina misel, edini biser mojega Samuela? Obšel me je samo strah, da bi moja bodoča snaha ne pozabila na Boga. To je krivo, da sem se spozabila.“

„Pozabila na Boga?“ ponavlja zavzeto Arabela, sedaj že nekoliko bolj mirna, če tudi še vedno neskončno bleda, „ker nisem danes utegnola iti v tempel? Jaz si Boga drugače predstavljam. On gleda na srce in ne samo na zvuunanost. Jaz sem ostala domá, ker sem imela priliko nekaj dobrega storiti. Vi pa ste šli v tempel, ker ste se domá dolgočasili. Molili ste tam dve uri neprestano, a jedva prišedši domú, našli ste brž priliko nadaljevati svoje obrekovanje na mrtve, dobro vedóč, da to mene najbolj boli. Jutre pa boste zopet dve dolgi uri v templu klečali in se bili na prsi. Tako vi Bogu služite! Potém se vé, da vas ne more božji blagoslov zapustiti,“ končuje z bridko porogljivostjo.

„Kaj za Boga se je zgodilo, Arabela?“ reče skrbljivo Samuel, ki je vstopivši čul zadnje njene besede. „Ti si vsa razburjena, gotovo so te mati žalili,“ poprašuje z nekim strahom in se s temnim obrazom ozre na mater.

„Malenkost, Samuel, nepomenljiva malenkost,“ oglasi se Karpelesovka pomirjujoč ga. „Arabela je jako občutljiva in si vedno napačno

tolmači moje besede. Revica! Tega ni ona kriva; okoliščine so jo napravile tako sumljivo.“

Arabela je takoj dobila svoje navadno dušno stanje pri Samuelovem prihodu. Ničesa ni odgovorila. Mirno je sedela in gledala brez zanimivosti skozi okno v daljavo, kakor da ne čuje, kar se tu govori.

„Vaše govorjenje pa je tudi vedno zbadljivo, mati,“ odvrne Samuel svarjajoč. „Zdaj na pr. ste tudi tako dyoumno govorili.“

„Lepo in prav je Samuel, da držiš s svojo nevesto. To kaže, da jo ljubiš in to me neizmerno veseli,“ pohvali Karpelesovka sina. „Ko bi le tudi Arabela za tebe enako čutila!“

„Že zopet jo dražite, mati,“ razsrdi se Samuel. „Jaz ljubim Arabelo takšno, kakoršna je; čemu te dražljive opazke?“ Rekši se obrne k Arabeli in jo goreče pogleda.

Arabela pri tem pogledu močno zarudi in se obrne od njega.

Karpelesovka, ki je do zdaj s sladkimi besedami zakrivala svoj srd do Arabele, ne more ga več dalje premagovati in tedaj reče nevoljno: „Čemu te opazke, praviš? — Ti si danes s tako pobožnostjo nebesa molil za vajino bodočo srečo, in tako je tudi prav; Arabeli pa se niti ni potrebno zdelo, zahvaljevati se Bogu, da je našla v tebi človeka, ki jej bode dal svoje ime in s tem zakrival sramoto, ki leži na njenem rojstvu.“

„Jaz nisem nikdar popraševala za drugi priimek. Zadovoljna sem s svojim, ker sem prepričana, da ni združena z njim nobena sramota, če tudi morda madež na njem leži,“ pravi Arabela ponosno, a pri tem po vseh udih trepeče. „Stric in vi mi vsiljujeta Samuelovo roko, a to ne iz usmiljenja proti mojemu imenu, temveč iz sebičnih namenov. Sicer pa še nisva zakonito združena,“ nadaljuje mirneje po kratkem, neprijetnem molku. „Najina zveza se lahko vsak trenotek razdere. Jaz sem na to ločitev pripravljena in popolnoma zadovoljna. Da me le še Samuel odveže dane obljube!“

„A jaz nisem zadovoljen,“ dostavi Samuel razjarjen in ves goreč v lici. „Čemu delate razpor med nama, mati?“ posvari mater in jo jezen pogleda. „Jaz nisem nikdar vprašal po Arabelinem rojstvu in tudi ne maram ničesar pozvedavati. Jaz vem, da je ona vredna mojega imena in si štejem v čast, da postane moja žena. — Arabela,“ dostavi proseče, „ne delaj mi težkega srca pred mojim odhodom! Pozabi ta razpor; saj mi morajo mati obljubiti, da je bil zadnji.“

„Kakor želiš,“ odgovori maločutno Arabela. „Toda sam si pripisuj vse neugodnosti, ki bi nastale vsled najine prisiljene zveze.“

Karpelesovka, vidno prestrašena o tako odločnem Arabelinem postopanju, vzdihne zdaj prosto, vidéc, da se še ni zaroka razdrla, kakor se je že bila prej močno zbala. Po sobi ima vedno kaj pospravljati, da zakriva

strah in zadrego. Potém pa se ustavi pred Arabelo, vzame njeno desnico med svoji roki in vzdihne s prisiljeno otožnostjo in nežnostjo: „Arabela, Arabela, odloži svojo hladnost proti meni in prizadevaj si spoznati me v mojej pravej podobi! Jaz sem ti, dobra, sem skrbna proti tebi, če tudi nekoliko nagla in odurna v svojem ravnanji.“

Arabela jej v trenutji z vidno zopernostjo odtegne svojo roko in reče odločno: „Moja sodba o vas je že preveč ukoreninjena, da bi se dala izpremeniti. Pa saj postanem Samuelova žena in bodem torej za naprej le z njim živeła,“ dostavi napósled hladnodušno. „To kratko leto pa menim, bodeve že še skupaj prestali.“

„Arabela, čemu to dolgo čakanje, in čemu bi se ti in mati še célo leto svajale?“ reče Samuel odkritosrčno. „Vidve ste preveč svojeglavni in prerazličnega značaja, da bi se mogli še kdaj sporazumeti. Skrčimo čas zaroke, Arabela. Ne da bi čakali še leto dnij, praznujimo poroko črez pol leta, v treh mesecih, ali še prej, ako se ti zljubi. Vse je vendar odvisno le od tvoje volje.“

„Ne, ne!“ brani se Arabela. „Kakor sem rekla, tako naj ostane. V enem letu; saj bode to leto itak še prehitro preteklo.“

„Arabela, pojdiva na vrt!“ reče nató Samuel ves pobit. „Ti si bleđa in razburjena; zrak te bode pomiril in okreval.“

Arabela ga uboga. Nemo stopa potém poleg njega po drobnem pesku na vrtu. Brez ugovora sprejema cvetlice, ktere jej on trga, in odgovarja z dostojno prijaznostjo na njegova vprašanja; ali ne pogleda ga pa ne in ga tudi ne ogovori nikdar niti se nasmehne njegovim šalam.

Samuelu pa prihaja vedno tesneje pri srci. Glas mu vselej na ustnih zamrè, kedar hoče bolj zaupno z njo govoriti, a vendar čuti, da bi kot ženin imel do tega pravico. — „Ali je res brez srca? Ali res ne bodem v njej mogel vzbujati iskrice ljubezni?“ Tako se je vprašal natihoma, in temne slutnje so mu vstajale v duši.

(Dalje pride.)

Vzpomládne pèsni.

1.

Žapel v prirodi glas je čist:
„Vihárjev moč je strta!
Naj cvéte cvet, naj klije list
Lepó na sredi vrta.

„Oj zvónéki v belem bléski vi
Glasnó čez plan zvonite!
Na dan, na dan podléski vi,
Na dan ovéice skrite!

„Po zémli vsej vstajénja god
Priroda naj praznuje,
Slovésno naj v rešénja god
Cvetličic glas se čuje.

„Na dan, na dan oj pèsni vé,
Ki ste pod snegom spale!
Slavite god slovésni vé,
Oj pesni dróbné, male!

„Izlijte se, ko bliska svet
V srcá gorkó čuteča,
Tam cvéte rož prežlahtnih cvet,
Tam s cvetom klije sreča!

„In ko se boste v čutih vé
Kot v biserih kopále,
Vzhitite na perútih vé
Nazaj, oj pesni male!

„Zvenite vse v rešénja god,
Slavite ga vesélo! — —
Ne bil bi to vstajénja god,
Če srce bi ne pelo!“ . . .

2.

Odpri svoj duh! Ko pesni slaj
Doní po zémli mladi
Odpri svoj duh jim na stežaj,
Čeprav ti joče v jadi.

Iz neba bo tedaj s temó
Luč svétla se spojila
In v srce tvóje ona bo
Pokójno se razlila.

Iz srčnih vrat bo v solnčni svet
Izbéžal čút moréci
In skozi nje bo vstópil spet
Taléc se v solnčni sreči.

Odpri srce! Takó drobnó,
Porójeno iz práha
Naj nòsi v sébi ti nebó
In zémiljo brezi straha!

3.

Povésti solnčne góri spé
Na jadernih oblakih,
Povésti solnčne se budé
Po milih toplih zrakih.

Šepécejo jih med sébo
Na trati rože krasne,
Radóstno tudi jih pojo
Po drevji ptice glasne.

In če kípéce ti srce
V pomládnih glasih bije,
Tedaj tedaj boš umel té
Povésti — poezije!

4.

Uměl jih boš! Saj dobri Bog
Na solnčni svet jih siplje,
Da mine ti otožni jok,
Da srce ti ne vtriplje.

Uměl jih boš! Priróde glas
Bo vzbúdil glas srcá ti,
Priróde kras i tébi kras
Bo vzbúdil v dóbi zlati.

Uměl jih boš! Ne dej takó,
Da rójen sí v trpljenje!
Ti rójen si v radóst svetló
In rójen si v življenje!

Od prvih dnij, ki tébi tma
Jih neprozórna krije
Pa do sedaj, povest srcá
Povest je — poezije!

A. Funtek.

Slika in srce.

Novela. Spisal dr. Stojan.

(Konec)

V.

Yisoko je že bilo drugo jutro priplavalo zlato solnce, ko se vzbudi Desimir. Dolga pot in težavno delo bilo ga je pretekle dni zelo utrudilo. Nikdo se ni čudil tedaj, zakaj ni on danes prišel k zajutreku na verando. Strežnica mu prinese kosilce v sobo. Polagoma in zadovoljnega srca vsede se k mizici, prižge si smodko ter ogleduje skozi okno čiste obrise julskih planin.

„Res krasen je ta pogled na naše veličastne gore in lepo stran gorenjsko. Neskončno dobro pa déne človeku pri tem pogledu še krasnejša misel, da je ta del — slovenska zemlja, biser lastne naše domovine. Kako srečen bi bil, ko bi mogel s tega mesta, s tega gradú občudovati ta zemeljski kras s svojo Dragoslavo!“

Iz teh mislij vzdramijo Desimira odmevajoče stopinje. On posluša, nekdo potrka na vrata. V sobo stopi grajščak Radivoj resnega obraza in nemilega pogleda. Desimir se ga malo da ne prestraši.

„Oprostite, gospod oskrbnik,“ jame grajščak. „Neka važna zadeva privede me takoj zjutraj v vašo sobo.“

„Blagovolite se vsesti, gospod grajščak,“ in govoréc ponudi mu Desimir naslonjač.

„Hvala lepa,“ odgovori pikro Radivoj ter nadaljuje stojéc: „Znano vam je, da me je prosila predstojnica dekliskega zavoda, iz kterega je došla odgojiteljica mojim hčerkam, naj bodem zapuščeney siroti, gospici

Dragoslavi, varuh in zvest zaščitnik. To sem jej bil ter jej ostanem, dokler bode ona v mojem gradu.

Opazili ste tudi že, da sem odgojiteljici zelo naklonjen ter jej za njeno skrb in požrtvovalnost jako hvaležen. Da še več, moja želja je — storiti jo srečno . . .“

Rudečica in bledoba ste menjavali na Desimirovem lici. Život mu je trepetal, srce močno plalo, prsi vzdigavale se. Ali oskrbnik se je pre-magoval in — molčal.

Po dolgem premolku nadaljuje grajščak s tresočim glasom:

„In to srečo hočete zapuščenaj siroti vi, dà vi sami uničiti!? — Ljubavne spletke ste začeli uganjati z njo ter jo odvrčate od mene. Vse mi je jasno kakor beli dan. Ko sem iskal včeraj računski zapisnik v vašej sobi, razodela se mi je kakor navlaš vaš spletko. In zvečer ko ste se vrnoli s pota domú, bil sem sam pričá vašemu nočnemu pogovoru z Dragoslavo.“

Pretresle so zadnje besede Desimirovo srce. Srd in gnev poloti se njegove duše. On je že imel ostro besedo na jeziku, ali grajščak ga ustavi rekóč:

„Stojte še malo! Dovolite mi izgovoriti, kar imam na sreci.

Najina pogodba se glasi še na poldrugo leto. Jaz pa vam izplačam danes vse, kar vam gre, in v treh dneh zapustíte moj grad in naše obližje.

Tako se stori konec nepotrebnim spletkam, in Dragoslava najde potém pod mojo streho svojo srečno bodočnost.“

Možato je prenašal oskrbnik grajščakovo odločbo, dobro vedóč, da tú ne pomaga nikakšno nasprotje. On je le še gojil trdno upanje, da mu nikdar ne odreče zvestobe njegova Dragoslava. Mirno in odločno odgovoril je tedaj Desimir grajščaku:

„Uklanjam se vašej sili. Še danes zapustim grajščino in vašo sosedščino. Ali uverjen sem, da o ljubezni ne odločuje železna sila, temveč le srce človeško!“

Izrekši pa se prikloni grajščaku v slovó. — — —

Nekaj ur pozneje je že spravljaj Desimir svoje imetje v zaboje ter urejeval zadnje račune. In prej nego je zatonolo žarko solnce, poslovil se je od svojih nekdanjih učenk, Angele in Doriče, in tudi od žalujoče — Dragoslave.

„Tebi izročam svojo srečo, nepozabljiva prijateljica,“ govori Desimir pri slovesu. „Ostaneš li trdna, kakor nebeški obok, v svojej ljubezni do mene, tedaj bodeš i vztrajala v prvem svojem sklepu. In potém pridem, kakor hitro mi bode sreča mila, in te popeljem kot zvesto družico v svoje domovje.“

Z rosnimi očmi gledala je Dragoslava za Desimirom, ko jej je on še od daleč mahal z belim robcem v slovó. Ali ko je izginol up njenega srca v daljavi, zakrije si nesrečna deklica blede obraz ter se bridko razjoče. Dobro je vedela in proroško čutila v mladej svojej duši, da se jej približujejo hudi dnovi srčnih bojev in strastij.

Plaho in pobito hodila je odslej Dragoslava po grajskem parku in njegovem obližji. Povsod je iskalo njeno okó izgubljeni zaklad, ali nikjer mu ni zablíščal nasproti svetel žarek njenega upa. Žalosten je pogled na jesensko prirodu, s ktere je izginol cvet in sad, in tužne misli se nam vzbujajo v srci, ako gledamo v ovenelo naravo, ki je mrtva in brez vsake oživljajoče moči: a še tužnejši bil je pogled na zapuščeno Dragoslavo, ki je brez veselja in ne menéč se za svet in ljudi, tavalala po grajskem ozemlji. Čestokrat je stala na verandi po célo uro gledajoč v zeleno vodovje, kako je skakljaje in valéč se neprenehoma teklo naprej in naprej proti jugu v deželo njene mladosti. Kakor drevesni listič spustila bi se z verande na vodno površje in plavalala bi za njim, za svojim Desimirom . . .

O takih trenutkih pa so jej stopili i mladostni spomini živo pred oči. Sto in stokrat je premišljala svojo preteklost ter se uglobila v one čase, ko je hodila s svojo zlato mamico ob Savinem obrežji. In nehoté se jej je dozdevalo, da so tudi v materinem očesu zablíščale takrat bridke solze, ko je ona s prstom kazala njej, mladej deklici, na to-le grajsko zidovje.

V tugi in žalosti tekli so Dragoslavi prvi dnovi in tedni po težkej ločitvi. To je opazil tudi grajščak. Navlašč pa se je izogibal sedaj njene tovaršije ter ni nikdar odgojiteljice popraševal, zakaj in po čem tako žaluje. Pregloboko ljubezen je čutil za njo v svojem srci, da bi jo bil mogel še žaliti s takimi besedami. Dà on je celó na videz zakrival svojo nagnenost do nje, hotéč dokazati s tem, da ni zgoli ljubosumnost pregnala Desimira iz njegove grajščine. Pač pa jej je vedno še kazal ono milost in udanost, katero sploh skrbni oče skazuje odgojiteljici dragih nu hčeric. Dobro je poznava! grajščak ženska srca in njih slabosti. In kakor druga ženska bitja, tako si je mislil tudi Dragoslavo: „Preteče-li nekaj časa, tedaj se pomiri i njeno srce. Ona pozabi sčasoma na prijetne spomine prve ljubezni, kakor se to tudi pri sto drugih zgodi. V svojem srci pa bode čutila potém neko praznoto, in tedaj se z vso močjo deklíške ljubavi oklene moje ponudbe!“

S to mislijo v glavi pričakoval je Radivoj prilike, da se jej more z nova prikupiti. Za to je bil kakor navlašč prihodnji božič pripraven. In rés grajščak podari jej za božičnico dragocéno okrasje in z briljanti nasajen medaljon. Branila se je odgojiteljica tega darila. Ali ker bi naj ono po grajščakovih besedah bilo le v znak velike njegove hvaležnosti,

vzame ga napósled radostnega srca. In ktera gospica ali ženska sploh bi se ne veselila takega darú?! Ni ga skoro pod solncem mladega ženskega bitja, na katero bi bliščeče zlato in briljantni lesk dobrodejno ne uplival. In tudi Dragoslava je rada gledala to očarujočo dragocenost. Vzlasti briljantni medaljon je ugajal njenemu očesu. Takoj je dela vá-nj drago jej sliko in nosila vedno ta lišp, okoli belega vratú.

Nehoté prikupila se je s tem Dragoslava grajščaku. Mislil je namreč, da nosi ona v medaljonu njegovo sliko, katero jej je bil že pred pol letom podaril v spomin. To opogumi Radivojevo srce, in on se jej jame z nova, a s tem večjo odločnostjo približevati. Dragoslava se je kazala uljudno in prijazno. To pa je popolnoma očaralo grajščakovo srce, in on sklene tedaj na ravnost razodeti jej svojo ljubezen.

Bilo je nekega večera, ko potoži Angelica, da jo glava boli. Ostala je torej v postelji, in Dragoslava jej je delala kratek čas. Pri večerji sta bila nocój v jedilnici le Dora in njen oče grajščak Radivoj.

„Ali še Angelo hudo glava boli?“ vpraša oče Dorico, ko sta končala večerjo.

„S prva je zeló tožila in jadikovala, ali pred večerjo me je prosila, naj ti povém, da bi prišel malo k njej pogledat; rada bi ti rekla: Lahko noč!“

„To je prav. Pa pojdiva takoj k njej. Tukaj je nama samima itak predolg čas.“

Po teh besedah vstane grajščak in obadva se napotita v deklško spalnico.

Dragoslava je sedela pri Angelinem vzglavji ter božala bledolično dekletce. K njej prisede grajščak. Oče in odgojiteljica sta si prizadevala, da kratkočasita bolno deklico. Po kratkih povestih in o različnih pogovorih pa se napósled utrudí mladini duh in telo. Dorica se spravi v posteljco, in tudi Angela zatisne oči.

„Zdaj se pa morava tudi midva odstraniti, gospica,“ opomni grajščak; „sicer bi lahko najin pogovor vzbudil dekletci.“

Izgovorivši stopita v odprto, stransko sobico in prisedeta k lepo izrezljanej mizici, pokritej z drago preprogo.

„Ali mislite, gospica, da je Angelino zdravje v nevarnosti?“

„Jaz upam, gospod grajščak, da je že jutre vse dobro,“ potolaži ga odgojiteljica.

„Odkar mi je moja nepozabljiva soproga nenadoma zbolela in kakor bi luč upihnul, umrla, bojim se najmanjše bolezni v svojej hiši. In vedite, moja žena je bila močna in cvetoča kakor življenje, a vendar jo je smrtna kosa na prvi mah pokosila.“

„To je bila pač za vas in vaši hčerki neizmerna nesreča. Globoko v srce usmilite se mi nežni dekletci.“

„Ali pa mene ne omilujeta, gospica?“ pristavi urno grajščak.

„Vas da bi omilovala?! Zakaj pa! Mož in to še bogat grajščak dobi si lahko žen, kjer in kakoršnih hoče. Ali dekletci ne dobite več prave matere, ampak le zavidno mačeho, ki bi ne imela srca do njiju in ne poznala milosti.“

„To me ravno zadržuje, gospica, da se še nisem oženil,“ odvrne grajščak. „Vém, da si lahko izberem lepih in tudi bogatih gospic, ali znano mi je predobro, da ljubijo one le moje bogastvo, sovražijo pa skrivši moja nežna otročiča. Ljubezen do mojih otrok mi ne dopušča, da bi ju prepustil hudobnej mačehi. Le éno žensko bitje poznavam, ki čuti globoko ljubezen do mojih hčeric. Le éno žensko srce bi še utegnolo biti na svetu, ki bi moglo imenovati se moja žena ter biti ob énem tudi prava mati mojim hčerkam . . .“

„Zakaj si pa ne poiščete ta uzor, gospod grajščak, in zakaj ga ne privedete v grad svoj, sebi in svojim hčerkam v srečo in korist?“

„Vi vprašate, zakaj, gospica Dragoslava?“ odvrne Radivoj ter jej milo pogleda v oči. A ta pogled je trenutkoma razkril odgojiteljici ves pomen grajščakovega govora. Ona spozna, kam meri ost njegovih besed. Rudečica oblije njeno krasno lice, srce jej pólje, kri jej bije kakor kladio po žilah. Jedva se premaguje, da ne izda svoje zadrege, in povesi plaho oči v umetno izdelano preprogo.

Po kratkem premolku nadaljuje grajščak:

„Našel sem že ta uzor, privedel ga tudi pod svojo streho, dà to bitje je že postalo druga mati mojim hčerkam, . . . ali . . . moja žena še ni!“

Hitro in razburjeno govoril je Radivoj te besede. Pričakoval je odločilen utis. Ali Dragoslava še zre vedno nepremično pred se. Niti ganola ni svojega vitkega života, in kakor brezčutnemu bitju udarjale so jej grajščakove besede na uho.

„Vi molčite, gospica, in mi niti ne pogledate v oči? Ne razumete-li pomena mojih besed?“

„Nepričakovan mi je bil vaš govor,“ odvrne mirno in počasi Dragoslava, ne da bi pogledala grajščaku v oči. „Tako nenadoma so prišle vaše besede, da ne morem slediti njih pomenu. Tema se mi dela pred očmi, in gosta megla zakriva vaše misli mojej slabej pameti.“

„Dovolite, gospica, da vam povém jasno in odkrito, kar mi srce teži.“

Pri teh besedah pa jo prime za tresočo roko in nadaljuje:

„V vašej osebi, Dragoslava, našel sem óno žensko bitje, po katerem že dolgo hrepenim. Vi ste mojima hčerkama skrbna zaščitnica in prava mati. Neskončno ljubezen skazujete njima, in za to ljubav postalo vam je i moje srce hvaležno. Dolgo že gojim v svojej duši srčno udanost do vas in nocój vam odkrito razodenem svoje želje: Dragoslava, postanite mi tovaršica v življenji, kakor ste bili do sedaj skrbna mati mojim hčerkam!“

Skrivnostna tihota zavlada po teh besedah v sobi. Dragoslava se zgane in iztrga nevedé desnico iz grajščakove roke. Kar je že dolgo pričakovala, to je prišlo sedaj hipoma na dan. Grajščakova odločna beseda je sicer v njenem srci vzbudila veliko spoštovanje do njega; njegov pošteni in laskavi predlog jo je kar osupno, ali srčne, dekliske ljubezni niso vzplamtile v njenej duši njegove besede. Kakor če ugasne močna nevihta slabo lučico ter zaduši tlečo iskro, da ona na veke zatemni, tako pustó in temno postalo je kar hipoma v Dragoslavinem srci. Misel, da bi morala zadušiti gorečo ljubav do Desimira, odpovedati se najdražjemu bitju in postati nesrečna žena bogatega grajščaka: ta misel in čút pretresel je njeno dušo. Previsoko je cenila ljubezen zlate mladosti, da bi mogla njeno majhno, skromno poslopje razrušiti ter sezidati potém na razvalinah njegovih ponosno palačo.

Iz takih mislij vzdrami grajščak odgojiteljico rekóč:

„Kaj pomisljate, Dragoslava? Ali je tako težko dati odgovor na moje besede? — Sicer pa vam rad dopuščam, da si stvar nekoliko premislite ter mi izrečete svoje mnenje jutre zvečer.“

„Ne, gospod grajščak. Vaše odločne, poštene besede zaslužijo odkritosrčen odgovor,“ pristavi résno Dragoslava, pogleda mirno grajščaku v žareče oči in nadaljuje:

„Ne tajim, da so me osupnole vaše besede. Ali moje srce in moja vest mi takoj narekujeta, kar mi je odgovoriti. Neki notranji čút mi glasno veli in me neprenehoma sili, povedati vam brez vseh okolišev, da ne morem — izpolniti vaše želje. Jaz čútim dobro, da bi bila pre-slaba prenašati tako srečo. Zatorej jo pahnem daleč od sebe. Človek naj nikdar več ne poželi kakor to, kar more prenašati. Jaz sem osamela sirota. Nimam matere niti ne poznam očeta. Kot nežno cvetlico posadili so me v veliki svetovni vrt; tú sem vzrastla, da živim sama brez tuje pomoči. Kakor pa si v vrtu nežni cvet ne želi, da postane močno drevo in se šopiri med mogočnimi debli, tako tudi jaz ne iščem bogastva po gradovih in bliščečih dvoranah. Temveč skromno bi rada živela, a to srečna in zadovoljna. In to srečo bi si rada zagotovila sama, a ne pre-jela je iz drugih rok. Lahko bi se sicer zgodilo, da izgine ona kakor pene na vodi iz mojega oblížja. Prava sreča ne dojde človeku od zunaj,

ampak on jo nosi v sebi. Iz človeškega srca žari večna njena gorkota ter oživlja kakor blaženi solnčni žarki mrzli zvonanji svet.“

Grajščak je dobro razumel prilike in prispodobe v Dragoslavinem govoru. Njeno skrito mnenje postalo mu je jasno in svetlo. Ali on se ne dá ostrašiti in jej takó-le odgovori:

„Vaša osoda, Dragoslava, sega mi že od nekdanj globoko do srca. Sedaj pa še le vidim, da ste morali biti enkrat jako nesrečna. Sicer bi se ne bila v vašem srci ukoreninila taka misel, da bi se čutili vi pre-slabo, prenašati srečo, katero vam ponuja grajščak Radivoj!“

„Jaz, da sem bila enkrat nesrečna, gospod grajščak?!“ odgovori nagloma odgojiteljica, pogleda mu žarno v oči in nadaljuje zgovorno:

„Žalostnega in otožnega srca bila sem rés čestokrat, ali nesrečna ne. Sedaj še ne poznam nesreče razvèn one, da sem izgubila mater. Ali osoda moje matere me živo opominja, naj ne segam previsoko in naj le v sebi iščem svojo srečo. Sicer me zvrto glavi kakor njo bog ljubezni v neizmerni propad.“

„Varujte se, Dragoslava, da ne uniči tudi vam bog ljubezni vaše sreče. Zdi se mi, da vas le-ta odganja od mene!“

„Ako bi poznali mojo mladost in osodo moje matere, ne govorili bi tako, gospod grajščak,“ pristavi resno gospica.

Ta opomba pa vzbudi v Radivoji veliko radovednost, in on jo todaj poprosi, naj mu naslika svoja mladostna leta in predoči nemilo osodo svoje matere.

„Poslušajte torej, gospod grajščak, in potém sodite, ali ni moje mnenje o človeški sreči opravičeno.“

Odkar se zavedam življenja, živela sem pri svojej materi do njene nagle smrti. S prva sve bivali v Zagrebu. Očeta nisem poznala. On mi je, kakor je trdila mati, umrl, ko sem bila še dete v zibelki. Čestokrat mi je pravila o njem. Vsakokrat pa so jo oblike solze, kedar se je zmišlila ná-nj. Neizrečeno ga je morala ljubiti.

Najino stanovanje je bila majhna sobica, kajti prav skromno sve živeli. Mati je bila pevka ter po hišah podučevala gospice v petji. S tem je redila mene in sebe. Enolično je bilo to življenje. Le o poletji v počitnicah se je mati malo oddahnola. Šli sve ta čas v Ljubljano in ondi sve se sprehajali po košatih drevoredih in krasnej okolici. Večkrat sve si tudi šli ogledovat lepo stran gorenjsko, Bledsko jezero in dolino Bohinjsko. Spominjam se še, da mi je mati na svojih potih kazala lepo Radivojevo grajščino, in baš ti spomini so me odločili, da sem sprejela vašo ponudbo ter zapustila stolico cesarsko.“

„To me veseli, Dragoslava, da že tako dolgo poznavate moj grad.“ pristavi grajščak. „A neizrečeno bi bilo moje veselje, ko bi se odločili,

vse žive dni ostati pod mojo streho. — Ali blagovolite nadaljevati. Zanima me vaše mladostno življenje.“

„Tako je teklo leto za letom. Moja mati je bila jako sočutna. Malo je govorila, a veliko mislila. Dostikrat sem jo videla, da je jokala in točila grenke solze. Popraševala sem jo po vzroku njene žalosti in srčne tesnobe, ali ona mi ni tedaj odgovorila, temveč yzela me je v naročje, jela me božati in poljubovati, stiskala me na vroče svoje srce, a potem se je še hujše razjokala na mojih prsih. Ko se je pa zopet utešila ter si pregnala otožne misli, tedaj pa vstane, stopi h glasoviru ter zapoje tužne melodije Schubertove pesni: „Smrt in deklica“. In s to pesnijo tolažila si je svoje srce do smrti.“

Dragoslava preneha, svetla solza zalije njeno milo, veliko okó. Mladostni spomini so jo prevzeli, in njen duh se zamisli v temno preteklost. A tudi na grajščakovo srce napravile so njene besede globok utis.

„Čudno naključje to,“ misli si Radivoj, spomnivši se, da si je tudi njegova nesrečna Angela s to pesnijo lajšala srce in dušo. „Ali to je sevêda brez vsakega pomena,“ pristavi si v mislih grajščak; „češ vsako otožno srce išče v tužnih melodijah svojo uteho.“

„Tako je postala tudi moja mlada duša otožna pri žalujočej materi,“ nadaljuje Dragoslava in si obriše svetlo solzo iz očij. „Na enkrat pa se izpremeni najino skromno življenje. Moja mati pride za pevko k operi v Budapešti. Krasna je bila ta služba in ugodno velikomestno najino življenje. Vabili so mater in mene v bleskeče dvorane, ponujali jej roko bogati kavalirji in obetali ljubezen ponosni plemenitaši. Ali moja mati je ostala hladna, njeno srce brezčutno. Prišedši po takih veselih večerih domú pa se je ona, ne vém zakaj, na mojih prsih razjokala in zopet zapêla svojo labudnico.

Ali dnevi njenega življenja bili so šteti. Igra in petje na odru je hudo potrlo njeno slabotno teló . . . Nekega večera prinesó jo z gledališnega odra na pol mrtvo domú . . . V kratkem se pretrga nit njenega življenja, in jaz sem bila sama brez matere in očeta, zapuščena od vseh ljudi na svetu . . .“

Tú obmolkne Dragoslava, vzdihne globoko ter pogleda grajščaku pomenljivo v oči.

„Zakaj pa je zavračala vaša mati ponudbe bogatih plemenitašev?“ popraša grajščak radovedno.

„Zató ker je že nosila v svojem srci sliko najdražjega jej bitja,“ odgovori odločno Dragoslava. „Na smrtnej postelji mi namreč nesrečna moja mati razodene svojo srčno tajnost. Bila sem sicer tedaj še le stiri-naj-siletno deklece, ali materine besede donijo mi še zdaj po ušesu.

„Dobro vem,“ rekla je mati, „da se moram ločiti od tebe, ki si mi bila edini moj zaklad in veselje v življenji. A predno zapustim dolino solz, hočem ti razkriji, kar čuvam v srci.“

V nežnej mladosti, ko jame v deviškem srci tleti ogenj ljubezni, zazari tudi v mojej duši iskra prve ljubavi. In ona vzplamti do žarečega ognja, ki objame v medsebojnej ljubezni dvojje ljubečih src. Nepremagljiva je, pravijo ljudje, moč prve ljubavi. Tudi jaz in moj častilec, mlad častnik, sin bogatega grajščaka, verovala sva v to besedo kakor v božje razodetje. Sreča moja se ne dá popisati; le to ti povém, da je bila ona tolika, kakoršne si ti, Dragoslava, nikdar želeti ne smeš. Neizmerna sreča moje prve ljubezni pa me je pahnola v neskončno brezno nemile osode . . . Z železno silo iztrgali so obljubljenega mi tovariša iz mojih rok. Osratomili so mene pred svetom. Bila sem sama in zapuščena. Le ti, moje nežno dete, ostalo si mi edino, ki mi je blažilo življenje in mi lajšalo težko osodo. Tvojega očeta sem neizrečeno ljubila in še sedaj, ko se mi približuje bela smrt, čuti moje srce neusahljivo ljubezen do njega. In ta ljubav je bila óna moč v mojem srci, ki je vsako ponudbo bogatih plemenitašev ponosno zavračala.“

Pri teh besedah je še zaiskrilo okó moje matere, iz njega je odsevala neskončna miloba in videla se blažena ljubezen do mojega očeta, ki je polnila njeno dušo. Po dolgem premolku nadaljuje bolnica oslabljena svojo izpoved:

„Tvoj oče še živi, Dragoslava, ali ti in jaz ne živive več zá-nj. Moj život položijo kmalu v hladno zemljo, a tvoje teló . . . počiva že dolgo — v temnem grobu!“

Začudjena pogledam pri teh besedah svojo mater. Ona pa me prime za roko, potegne ná-se in šepeta:

„Da sem rešila sebi in tebi obstanek in življenje, proglasila sem te — za mrtvo — tvojemu očetu. Veliko svoto zlatega denarja položil je ponosni grajščak, oče tvojega očeta, v mojo roko, ali le s tem pogojem, da ne iščem nikdar in ne poprašujem nikjer in nikoli po njegovem sinu, tvojem očetu. Le éno pismo mu še smem pisati, a v njem pa moram naznaniti, da je sad prve ljubezni padel z drevesa . . . izgubivši moč življenja.““

Grajščak Radivoj si niti ni upal dihati. Sapo mu je jemala vsaka beseda, ktero je izgovorila Dragoslava. Strašna slutnja prešine njegovo dušo. Život mu trepeče, roke se tresejo. Z vso močjo sega po sapi, da si dihajóč olajša srčno tesnobo.

„Dalje, dalje!!“ zakriči nevedé in razburjen, ko je prenehala Dragoslava pripoved.

„To svojo prisego in obljubo,“ tako je nadaljevala moja mati, „sem in jo bodem držala do smrti. Strašna je bila moja obljuba. Neizmerno veliko sem zaradi te prisege trpela na svetu, in le pogled na tebe, Dragoslava, in misel na srečno bodočnost tvojo pomagala mi je, da ni preminolo moje življenje.

Nimam bogastva, da ti ga zapustim, a vendar se ločim lahkega srca od tebe. Velik del onega zlatá, za koje sem morala zatajiti tebe, moje dete, dojde ti v roke po mojem odvetniku. S tem zakladom bodeš se lahko vzgojila ter si utrdila življenje, ali ne pozabi nikdar, da so isti denar močile solze in kri nesrečne tvoje matere.

Ako hočeš biti srečna, očeta ne išči nikdar. Ti si že davno mrtva za njega. Da ga pa spoznaš, podam ti v slovo njegovo in mojo sliko ter pisma, ki sem jih kot največji zaklad čuvala do smrti. To ti naj lajša življenje in te naj spremlja po svetu!“ — — —

Smrtna tišina nastane po zadnjih besedah. Kakor da bi sedaj umirala Dragoslavina mati, tako slovesna tihota se je širila po sobi. Vse je tiho in mrtvo, Dragoslavina duša otožna, Radivojevo srce pobito in strto. Srpo pred se gledajoč mrmra nevedé grajščak té-le besede:

„Enaka osoda zadela je tudi moja — Angelo!“

„Kaj . . . vašo Angelo? Ktero Angelo? Tudi moja mati zvala se je — Angela . . . Ali mari poznate to sliko?“

Govoréc pa iztrga Dragoslava briljantni medaljon z belega vratú, otvori ga in pokaže grajščaku krasno podobo: cvetóčo Angelo in mladega Radivoja.

Ves omamljen in kakor da bi mu zapiralo sapo, seže grajščak omahujé po sliko, stisne jo kréevito na prsi, a poté omahne ves zmóčen v naslonjač. Kakor mrtev leži nekaj trenutkov, ne gane se niti ne dahne. Naposled pa se vendar vzdrami, pogleda še enkrat na sliko in jo poljubuje šepetajoč:

„To je moja Angela, moja Angela!“

Kakor okamenela stoji Dragoslava pred grajščakom. Strašen utis delal je na njeno dušo boj, ktereja je bilo srce Radivojevo. Temna slutnja in groza prešinja njen život. Ali predno se nje glava razvedri in zberó v njej mirne misli, stopi že grajščak pred njo in jo vpraša kažóč jej sliko:

„Je-li to vaša mati? Je-li vaša prava mati — moja Angela? In poznate-li to moško podobo?“

V neprozorno meglo bil je zavít Dragoslavín pogled, in ona ni slike spoznala.

Zatorej reče grajščak: „To je živa slika moje mladosti, in to nežno žensko bitje — moja prva ljubezen!“

Izgovorivši objame Dragoslavo in se bridko razjoče na prsih . . . lastne svoje hčerke. — — — —

Vse, kar je že davno želel Radivoj zvedeti v svojem življenji, prišlo je v sledečih trenutkih na dan. Dragoslava mu je povedala, kar je znala o življenji in tajnostih svoje matere. Izjavo svojo pa je potrdila po pisnih in listinah, ktere je bila od matere na smrtnej postelji prejela v spomin. Bila so to pisma mladega častnika Radivoja. Jasno so pričala, kako neizrečeno je ljubil ta mladeneč Dragoslavino mater. Le železna roka in neizprosljiva strogost njegovega očeta ločila ga je na veke od nje. Neovrgljiv dokaz pa, da še v naši Dragoslavi živi Angelino in Radivojevo bitje, bil pa je krstni list in lastnoročna listina starega grajščaka Radivoja. Ta je pričala jasno, da je on izročil Angeli veliko svoto zlatá in srebra, a ona se je zavezala, da ne bode nikdar po njegovem sinu, proglašivši mu dete za mrtvo, popraševala niti pozvedavala po njem.

„Strašna je bila osoda moje Angele!“ vzdihne napósled grajščak. „Sedaj še le spoznam, kako kruto in nečloveško je ravnal moj rajni oče z njo. Ali Bog mu odpusti. Jaz hočem sam po svojih močéh popraviti to njegovo in svojo pregreho ter poplačati tebi, Dragoslava, kar dolgujem na veke tvoje materi. Vest me je pekla in srce mi krčila neznosna tesnoba, kečdar koli sem se zmisлил na svojo drago Angelo. Iskal in pozvedaval sem po njej na daleč okrog, a vse je bilo zastonj. Le enkrat sem jej bil nevedé na pravem sledu, in to tedaj, ko sem bral po časopisih, da je nagloma preminola znamenita pevka Angelina v Budapešti. Neka notranja slutnja mi je pravila, da je to nekdanja moja Angela, ali kaj pravega zvedeti o njej, ni mi bilo mogoče.

To me je pa neizrečeno bolelo v srce. Vse, kar me je spominjalo na njo, segalo mi je po tem še globje do duše. In tako ti bode razumljivo, zakaj mi je tvoja pesen: „Smrt in deklica“ zvalila grenke solze v oči in da sem same otožnosti moral takrat zapustiti dvorano.

Od tistega trenutka me je pa tudi neka čudna, nezapopadna moč vezala na tvoje srce. Menil sem, da ne morem živeti brez tebe. A krivo sem tolmačil ta čut. Mislil sem, da je to srčna moška ljubezen. Moje duše se je bila polastila ljubosumna strast, in Desimir, kteremu sem videl udano tvoje bitje, moral je izpod moje strehe. Odpusti mi, Dragoslava, da sem s tem tako globoko žalil tvoje ljubeče srce. Bodi moja prava hči in slajšaj si z Desimirom življenje svoje na mojej strani. V srci mi tli goreča iskra očetovske ljubezni do tebe.“

Z milim glasom govoril je Radivoj zadnje besede. Tako govori le pravi oče, a ne ponosni grajščak. In ta njegov glas je prijetno udarjal

na nežne strune Dragoslavinega srca. Deklica se oklene najdenega očeta in od samega veselja in otroške radosti razjoče se na njegovih prsih. Bila je sedaj srečna, kakor je malo človeških bitij na svetu. In to srečo še uživa Dragoslava neskajeno na strani svojega soproga Desimira, grajščaka in solastnika Radivojevega veleposestva.

Človeško srce.

Čo božja sila je izrekla: bodi!
 Prozvala v bitje razne je svetove,
 Različni izročila jih osodi,
 Različne jim podala je darove:
 Temò nekterim in trpljenje smrti,
 Pošasti grozne in peklà strahove;
 Na mrzli sever daleč so prostrti,
 Ognjena pluska ob bregove reka,
 Prokletim le duhovom so odprti,
 Njih grozi najti ni pomoči, leka,
 Le kletev čuti je in stok obupa,
 Prokletstvo dano jim do konca veka.
 Neznana drugim je bolest gorjupa,
 Na njih glasé se rajske harmonije,
 Veselja čaša pije se brez strupa,
 Na vekov veke tankaj solnce sije,
 Nikdar nebeških rajev cvet ne mine,
 Na veke ná-nje božja milost lije.
 A kar svetov nam kažejo množine,
 Združila vse je mala zemlja naša:

Veselje biva tu in bolečine,
 Z radostjo bridka tuga se oglašá,
 Med angelji tu lahko zreš zlodéje,
 Tu zreš, da rojstvu smrt ne prizanaša;
 Do večnega ledú gredó jej meje,
 Kjer burje sila se nad ledom skuša';
 Po južnih vrtilih mehkec cešir veje;
 Sahari drob razjeda večna suša,
 Druge prepade morja brezдно skriva:
 Tu biva črna, tam nedolžna duša,
 S sovraštvom mir pod eno streho biva:
 Tak' zemlja druží, kar vsem svetom dala
 Je božja sila večno neumljíva.
 A kar je zemlja sreče kdaj poznala
 In vse gorje, kar ga je kdaj nosila,
 Kar blagorov so nam nebesa dala,
 Kar zlobe tema je peklà razlila,
 Vse mala, slaba stvaríca obsega,
 Ki z rojstvom se ti v prsih je rodila:
 Sreé je tvoje sreče vir in zlega.

Mirko.

In prav je tako!

Črememba naravi postava je sveta, in prav je tako:
 Prednameci mrjó in nam ginejo leta, in prav je tako:
 Nam treba prostora in drugim za nami;
 Veselo in z upom pomlad se razcveta, in prav je tako:
 Brez upa življenje ni vredno življenja;
 Razevelo pa cvetje takoj se obleta, in prav je tako:
 Življenje sadú potrebuje, ne cvetja;
 Za letom jesen nam zakladov obeta, in prav je tako:
 Kdo more in hoče se večno potiti?

S sneženo odejo je zima odeta, in prav je tako:
 Po trudu in delu je treba počitka;
 Mladost se izgublja, še komaj pričeta, in prav je tako:
 Saj mož potrebujemo v borbi življenja;
 Na moško pa dobo je starost pripeta, in prav je tako:
 Kdor delal je pridno, je vreden počitka;
 Smrt starcu na strani spremljalka se šeta, in prav je tako:
 Kdo hotel bi večno bremena nositi?
 Nas tudi bo konec in konec bo sveta, in prav je tako!

Mirko.

Národne pripovedke.

Priobčuje *Mat. Valjavec.*

42. Grof prodal svoje tri čeri.

(Varaždin.)

Genkrat je bil jeden bogati grof. Ov je imel tri čeri i jenoga sina. Nu on je potepel svoje bogactvo tak, da ni nikaj imel. Vezda ov žalosten pomisli: ja več nemrem živeti. Pak se je odpravil jen popoldan vu šumu, da se vubije. Nu kak je vu šumu došel, zagledal je jenoga medveda, da ide proti njemu. On nameri pušku ter je štel njega vubiti, a medved mu reče, da ga naj ne vubija, da mu on pomore rekuč: daj mi tvoju naj starešu čer, dobiš punu hižu penez. Grof mu obeča pak ide dimov. Drugi dan ide vu hižu i kak je stupil nuter, našel je puno penez. Vezda je pak tak dalje živel, dok je vse peneze potrošil pak je nikaj ne imel. Pak je odišel vu pole, da bi se vubil, misleči: vu šumu več nejdem, tam bi me pak kaj kušat došlo. Nu kak je došel vu pole i štel se je vubiti, zagleda ober sebe orla. Hoče ga streliti a orel mu reče: naj me streliti, ja ti pomorem, daj mi tvoju srednju čer, ja ti dam punu hižu penez. On mu obeča ter ide dimov i našel je pak kak i prvi put punu hižu penez. Nu i vezda je ove peneze potepel pak neje nikaj imel. Vezda je za stalno dokončal skončati se i kak se je odpravil z doma, neje štel iti niti v pole niti v šumu se vubijat, nego je išel k morju da se vtopi. Kak je k morju došel i štel je vu morje skočiti, hiti se jena riba jako velika van pa mu reče: naj se vtaplati, ja ti pomorem, daj mi tvoju naj mlajšu čer. On je vezda mislil: bi li ali ne bi dal. Nu pomisli si: kam su dve, tam naj ide i trejta, pa mu obeča. Vezda ide dimov pak je ženi vse povedal. Drugi dan imel je puno penez. Vezda mu je jako dobro išlo, ali neje imel niti jene čeri. Njegov sin hodil je vu školu i tak je jako pameten bil. On popita jen put svoju mater,

ali je imel kaj sester, a mati mu odgovori: imel si tri, a ti je vse tri otec prodal. On pak si je mislil, kak bi to moglo biti i reče jen put materi, gda neje oca doma bilo: mama, daj ti meni tri rubce od vsake sestree jeden, ja idem nje iskat. Ona njemu dá i on odide i putuje dugo vreme tak da je vsu opravu strgal.

Tak dojde vu jeno selo i tam zaprosi za nekakvu opravicu i dobil je od jenoga soldata hulanersku opravu pak je putoval i dojde do morja. Kak se je približaval morju, videl je tri dečake, gde se trgaju a to su bili vrugi mladi tri brati pak im je otec poginul pak su se ne znali kak pogoditi i razrediti. Otec im je ostavil jeden škrlak, ov je bil takov, gdo si ga je na glavu del, njega neje nigdo videl; jene škorne da, koj si nje obuje, da jen put sto poštih daleko korači; i jenu palicu, a ova palica je takova bila, kam si je človek pomislil, tam ga je pelala. Ov vezda, kak su to njemu povedali, reče: dobro, ako se ne morete razdeliti, duknite vsi na jenput vu morje, koj prvi van dojde, njegovo bude. Nu kak su oni podukali, on brže bole obuje škorne, škrlak je samo na glavu del a palicu prijel vu ruke pa je rekel palici: pelaj me k moji naj stareši sestri. On je taki tam bil i došel je do jene pečine, pečina mu se rastupi a on ide vu nuter i zaprosil je vode. Nu kak ga je njegova sestra opazila reče mu: a kaj je tebe krst sim doneslo? i da mu vode pa mu reče: ti moj človek, ako tebe najdeju mojih sedem medvedov, tebe 'sega rastrgaju. Nu on se počme brisati z jejnim rubcom a ona je taki poznala svoj rubec i njega pak mu reče: kaj je tebe sim doneslo? On njoj vse ispriповedi, i kak su došli ovih sedem medvedov, to su bili sedem zakletih bratov. Oni nju taki zapitaju, da gdo je to, a ona njim reče, da je to njeni brat. Oni su se mam veselili pak su ga pitali, kak je sim došel. On im vse ispriповedi i drugi dan se odputi drugoj sestri. Nu prvo nego je odišel, dali su mu vsaki od ovih sedem sedem dlak pa su mu rekli: gda ti bude treba ali budeš vu stiski, ti samo puhni na ove dlake, a mi ti bumo taki vsi na pomoči. On se vuputi pak pomisli da bi rad pri srednjoj sestri bil, i kak si je pomislil, došel je na vrh jene pečine, pečina se odpre a on ide vu nuter i kak vu hižu stupi, zaprosi sestru, da mu vode dá i kak se napije, zaprosi nju, da mu stana dá. Ona njemu reče, da ne more, da gda dojde njenih sedem orlov dimov, da bi ga rastrgali. On pak reče, da ga ne budu i vzeme njeni rubec ter se počme ž njim brisati. Ona mam rubec vupozna i pita ga, da gde je vzal ov rubec. On reče, da je njeni brat. Ona se začudi, kaj je njega sim doneslo, a on njoj ispriповedi vse. Metemtoga dojdu ovih sedem orlov. Oni su mam postali ljudi pak zapitaju svoju gazdaricu, gdo je to. A ona im reče, da je to njeni brat. Oni se začudiju, kak je on sim došel a on pak vse to ispriповedi. On se pak drugi dan odputi svojoj naj mlajšoj sestri, nu prvo nego je odišel, dali su mu vsaki od

ovih sedem orlov sedem per pak su mu rekli, da ako bude vu stiski, naj puhne samo na pera, da mu budu vsih sedem na pomoči. On odide k naj mlajšoj sestri, i kak dojde do morja, vudri samo palicum, i mam je vusred morja vu hiži bil, gde je njegova sestra bila pri sedem velikih morskoh ribah. Kak on dojde tam, zaprosi sestru vode a ona mu neje imela dati kakove druge vode nego morske slane vode, pa kak je za stan zaprosil, začudi se njemu sestra: a kak si ti, zemeljski človek, sim došel? Pak se počme brisati, a ona mu govori, da ne bu mogel vusred morja, gde ne ga zraka, stanuvati. Nu on njoj veli, da bu vre mogel. I kak je tak govoril i se brisal, ona na rubcu zagleda svoje ime i prečudi se pak ga zapita, gde je ov rubec vzel. On reče, da ga je doma pri materi vzel i da mu bu na znak, ako bi gde sestru našel. A ona reče, da je njegova sestra. Nu on je rekel: ja sem to znal, da si ti moja sestra. Metemtoga dojdu njenih sedem rib i pretvoriju se na ljudi i zapitaju kak je sim došel. On im je vse isripovedil i bil je nekaj vremena pri sestri i prvo nego je odišel, dale su mu ribe sedem lusk pa su mu rekle: ako bi ti gde neprilično bilo, a ti samo puhni na ove luske, mi vse ti budemo na pomoči.

On je išel dale po svetu i došel je vu jeden varaš, tam pak je čul, da ima cesar jenu čer, a ovoj mora vsaki trejti večer dati pet sto parov cepelišov. On si je vezda namislil pak je odišel k ovomu cesaru, da mu on zezve, kam ona hodi. Cesar mu je rekel: ako mi zeznaš, kam ona hodi, dam ti pol cesarstva i nju za ženu. On si je pred vrata legel pak si je del pod glavu ove tri stvari i torbu pak je ležal. Kak je ona odišla, ov se je mam za njum stal i išel po malo za njom. Ona je išla i došla na jenu senokošu, tam je z nogum vudrila po vrbi a odonud mam dojde van jena zlata kučija s četiremi konji. Ona se sede vu kučiju a on kraj nje i pelali su se vu srebrni lug i tam je bilo vre pripravleno dve šalice kave za nju jena a za njenoga dragoga jena. Ona pije i dene na stran, ono, kaj je ostalo, spil je ov holaner pak si je vtrgel za znak srebrnu granu i odide. Drugi večer isto tak, samo da su išli ov put vu zlati lug i tam si je on vtrgel zlatu granu. A trejti večer išli su vu pekel plesat. On si vezda po navadi legne pred vrata, a ona gda je išla, dala mu je drema, a on mesto da ga popije, zleje ga pak si leže. Mam si je metnul škrlak na glavu, škorne je obul pak reče batini: denes me dobro pelaj i vodi. Nu ona je išla po navadi na onu livadu pak vudri po vrbi i ov put došlo je osem konjov zlatum kučijum z dvema kotači. Ovi se pelaju kakti plaha munja i dojdu do morja a tam su več z ladjami nju čekali i z muzikum odveli. Kak tam dojdeju, mam počmu plesati a gde su plesali, bilo je sanimi britvami naperjeno. Ona se je samo jeden put obrnula a cepeliši su bili mam na falate i tak je dugo plesala, do je vsih pet sto parov ponucala a onda se odputi dimov.

A ov pak je vse cepeliše pobral pak samo vezda reče batini: pelaj me nazad tam k cesarovej hiži. Nu ona je vezda s takovum brzinum dimov išla, da je on komaj pred njum se doma postavil. Nu ona dojde pak mu reče: kaj ti spiš? a on reče: je. Nu drugi dan ide pred cesara i pripovedi, da je ona išla prvi večer vu srebrni lug i tam kavu pila, a ona reče, da to neje istina, a on pak pokaže srebrnu granu. Drugi večer je išla vu zlati lug i pokaže zlatu granu. A trejti večer on reče, da su bili vu takvom mestu, gde je vse naperjeno bilo britvami i da su tam tancali. A ona reče, da to neje istina, a on pak pokaže vsih pet sto cepelišov. Na to je ona mam vumrla a car ju je dal pokopati vu crkvu. A ona pak mu reče, gda je još doma mrtva bila, da ju mora dojtı vu crkvu čuvat. On je išel prvu noć i skrıl se je na prodekalnicu i tak ga neje našla. Drugi večer se je skrıl na oltar, i tam ga neje našla. A trejti pak večer si je legel na njeni grob i kak je ona grob odprla, pak je njega pokrila i išla ga iskat i neje ga mogla najti i zvala ga je hulaner, a on se neje štel oglasiti, dok ga neje trejti put zazvala, a kak ga je trejti put zazvala, oglası se: tu sem, i zapre se brzo vu grob a ona je vani ostala. Drugi dan vu jutro išli su gledet kaj se je ž njim dogodilo i kak vuuter stupiju, zagledali su nju a njega ne, i onda su nju pitali, da gde je hulaner, a ona reče, da ne zna. On pak se oglası: tu sem, i odprlı su i njega van vzeli. Onda je dal cesar njemu pol cesarstva i nju za ženu. Te su se gostili i ja sem tam bil i vina sem pil, da mi se i dan denes onakovoga pohoće.

43. Neje dobro ženi vse povedati.

(Varaždin.)

Jeden gospon je imel tri čeri, koje neje mogel dolgo vudati. Na zajdnić resrdı se i reče: da bi vrag došel, ja bi mu je dal, samo da se ih rešim. Pak je zbilja došel vrag kak jeden lepo nacifrani gospon pak ga prosi, da naj mu dá naj starešu čer. Gospon mu ju dá i vrag zeme tovarušicu k sebi dimov pak ju obesı na jedna vrata za jezik. Za tjeden još lepše se je nacifral pak je išel opet k ovomu gosponu pak ga prosi za drugu čer. Ov mu ju dá i vrag je z ovum tak napravil kak i s prvum. Vezda je išel po trejtu i ovu mu je dal i rekel: hvala Bogu, vezda sem 'se tri čere vudal, vezda bum laže živel. Vrag je ovu zadržal za tovarušicu i dal ju je svojoj materi, da naj ju vući. Jenkrat je nekam odišel na groblje a tovarušici reče, da povsud more iti, samo vu jednu hižu ne, a ta hiža je bila ona, gde su njejne sestre bile na vrati za jezik obešene. Vezda ta njejava tovarušica mislıla je, zakaj da ona ne smı vu tu hižu iti, pak ona ipak ide vu tu hižu i spazi svoje sestre tam i odide iz hiže. Vezda je mislıla, da bi nje izbavila i gda dojde

njejn tovaruš, ona mam njega zapita, kak bi se mogle one ženske izbaviti, koje na vrati visiju. On se neje mam zmislil pak reče: ako bi stareši i 'sa hiža postila svetem trem kralem. Ona se vumiri i pošle ov glas svojem starešem i ona sama je na ov den postila. Jenkrat zmislila si je, da su njejni stareši jako siromašni, pak je rekla tovarušu, da bi im nekaj penez poslal ali da bi sam odnesel, to bi naj bole bilo. I ona v jednu vreču natovari svoju jednu sestru ocpoda a ozgor metne penez. Vezda vrag odnese ove peneze njejnem starešem. Za nekuliko tjednov ovo isto napravi, da je i drugu sestru k njejnem starešem odnesel. Vezda mislila je ona, kak da bi sebe izbavila, da ne bi več pri vragu bila. Na jeden put zmislila se je, da bu kruha pekla pak reče tovarušu, da joj ne smi nikaj prigovoriti ali se ž njum spominati, ar onda, gda se kruh peče, imadu ženske svoje muhe. Te napravi jednu žensku i njoj da v ruku greblicu, s kojum je ognja ravnala i reče pak, da su njejni stareši siromašni, da trebaju penez i ona sama sebe natovari vu vreču i tak je i nju odnesel k starešem. Vezda dojde vrag dimov te dojde v kuhnju pa se šeče po njoj i spazi pred pečju jednu žensku z greblicum te je mislil, da je to njevga tovarušica i neje nikaj štel reči, ar mu je ona vre rekla, da onda ž njum nikaj nema. Ali on neje mogel trpeti, da joj ne bi kaj rekel i reče joj nekaj. Ali mu ona nikaj ne odgovori, on se resrdi pak ju vudri. Ona pade na kle. Te spazi, da je s slamum napunjena pak reče: ej, kak me je lepo prevarila moja tovarušica! i reče, da nigdar neje dobro svojoj ženi 'se povedati, kaj muž zna.

O národnih pesnih koroških Slovencev.

Spisal *J. Scheinigg.*

(Dalje)

Predmet, kterega najčešće narodna pesen razpravlja, je ljubezen. Vse faze njenega razvitka, od prvih nežnih čutov do strastno ljubeče zakonske nezvestuice, vse prikazni ovega človeško srce pretresujoćega čustva nahajaš v narodnih pesnih: nežna, zvesta, nezvesta ljubezen, kazen nezvestobe, vasovanje, razdrta, obnovljena ljubav, slovo: to so najmarkantnejši motivi, ki se vrsté eden za drugim in bogaté narodno pesništvo, da je različno in mično. Osvetliti hoćemo torej navedene točke s citati vzetimi ne samo iz starih, temveč tudi iz štiri-vrstičnih popevk.

Odkod je ljubezen, národna pesen ne vé, ona póroča samo :

Ljubézen je bila
Ljubézen še bó,
Ko méne in tébe
Na svétu ne bó.

Ljubezen je nevarna, poskočnica poje :

Nevárniši od sláme
Ljubézen je rés,
Če óna se vnáme
Gorí kakor krés.

Ljubili so že roditelji naši, zatorej se opravičuje fant :

Kár so me mámca navádili
Tisto navádo jaz mám
Mámca se pobiče ljúbili
Jáz pa deklice rad mám.

Kedar pride lepi pomladanski čas, ko se „rodi ljuba vigréd“ in mladoletje vso krasoto razsiplje na pomlajeno zemljo, vzbudi se tudi v srci kmetskega fanta in deklice hrepenenje, da si poiščeta eden drugega :

Bo prišla vigréd
Bo stájala léd
Bom ljúbil dekléte
Z drúgimi vréd.
ali
Bo otávljalo se
K' bo prišla vigréd
Bom póbéa dobila
Z drúgimi vréd.

Dekle si želi, da bi kmalu prišla spomlad, da bo videla kosa, kateri je v starih pesnih symbol za ljubčeka :

Da bi skoraj vigréd bla,
Da bi se hribci prekopneli,
Da bi rastle jagodice,
Jagodice noj vijolice,
Da bi deče prišle trgat je,
Da bi kos večbarti videl je.

Ljubezen se vkrade v njeno srce, da ne vé kako; ona najde prstan, znamenje ljubezni :

Deklicá je vstála
Je zgódaj v crkev šlá
Jé lep prstan nášla
Na zelénem trávniku.

Vážno za ljubeče obojega spola je vedeti, kakošen mora biti izvoljenec ali izvoljenka. V tem oziru so poskočnice neusahljiv vir; oglejmo si jih nekaj :

Je béla ko mléko
 Rudéča ko kri
 Zaljubljeno gléda
 Na sméh se drži,

ali

Da lih lépa k'ni
 Je pa ljúba za tri
 Je živóta tačá (takega)
 Da jo vsaki rad má.

Črno gléda
 Dróбно gré
 To je dro móje
 Véseljé

ali

Déčva tí tí
 Tvoje črne oči
 Da le máv zmigljajó
 Srčicé vnemajó.

Ma pa skrávžane vásje
 Pa črne oči,
 Iz teh črnih oči
 Pa ljubézen gori.

Fant primerja ljubico svojo cvetlici, najčešče roži:

V gärtelnu róža
 Prav lépo cveti
 Pa v kámrici róža
 Prav žváhtno diši,

ali

Tam dól za Dravó
 Lepo ptice pojó.
 Bastjo róže in vrés
 Lepe déčle so vmés.

Ljubica je lepa ko jabelko:

Pod gánkam sem stál
 Sem tri ávbce pobrál
 So ble táko lepé
 Ko je mója deklé.

Na Zili je znana tá-le, gotovo najnežnejša te vrste:

Sem biv véraj na semenje
 Pri svetem Jurji na gore
 Tam je ljubica rajava
 Mene v srce nahajava
 [: Ljubica moja. :]

Je bva tenka ko konopva
 Rudeča kakor gartroža
 Bieva ko makov cviet
 Sam Bueg te zvolio na te sviet
 [: Ljubica moja. :]

V zgornjem Roži se poje:

Te rajši imam
Ko celi ves svet
Resnično spoznam
Dekličev si cvet.

Kaj si želi ljubljeno dekle od ljubčeka? Pesmica nam odgovori:

Jáz ne bom jéla
Jáz ne bom píla
Sámo moj ljúbi
Ljúbi me tí.

In kako razodeva fant dekletu ljubezen? Národna pesen poje:

Dečva zgodaj vstala je
Je šla na polje zelene
Tam je rože trgala
Bo meni pušele delala.

Bom drevi k njej po pušele šel
Prav žavberno jej bom zapel:
Oh ti dečva cartana
Ostani še ti moja.

Kjer je ljubimec domá, je vse lepo: tam solnce sije, ptičice pojó, rožice cvetó:

Lepo ptice pojó
Lepo róže cvetó
Lepo sólńeice sije
Tam dól za Dravó.

Je lépa dolina
Čír dečva prebiva
Še lépsi ravna
Čír je púbič domá.

Sem dáleč prijézdíl,
Črez trí planince,
Tam čír ptice pojó
Mam jaz déčlo mojó.
ali

Po celej dolini dižej gre
Pri mojej dekleti jasno je.

Sevéda pošiljata si zaljubljenca tudi pozdrave; zató je postala Jarnikova „Melita“ narodna, ker ljubimec naročuje vetrovom:

Vetri glase te nesíte
K oknom, kjer Melita spi,
S to besedo jo zbudíte
Damon tvoj za te živi.

V znamenje in potrdilo, da jo ljubi, pokloni ljubček deklici razne darove, vzlasti pa prstan, kakor je razvidno iz sledeče zilske pesni:

Sem mi en publič prileti
Pred okenco se naglasi:
„Le tu si ti, le tu si ti,
Le kaj si mi prinesel?“

„Prinesel sem ti črevelče
Oj črevelče prav prajzaršče.“
Le beži preč, le beži preč,
Saj nisi ti te pravi.

Potém se poje zopet prva kitica; fant našteva darove, ktere je prinesel: štunfiče, pantelče, unterfat, volšpateč, burtašeč, paseč, pintelč. A vselej odgovarja mu deklica:

Le beži preč, le beži preč,
Saj nisi ti te pravi;

na zadnje pa šepeta ljubici:

Prinesel sem ti rinčico
Oj rinčico prav sreberno,

in sedaj ga deklica takoj spozna ter mu odgovori:

Le pridi sem, le pridi sem,
Saj ti si moj te pravi.

Kočljivo bi bilo na tem mestu govoriti obširnejše o vasovanji. Vendar konstatovati, kar je resnica, ne more se nam šteti v zlo. Statistika uči, da je na Koroškem izmed 100 novorojencev 46 nezakonskih. Ta prikazen zrcali se tudi v narodnej pesni; čudili bi se, ako bi bilo drugače. A ne misli, dragi čitatelj, da se stara pesen odlikuje v boljše od moderne poskočnice. V tem oziru ste si enaki; razloček vidi se samo v obliki; poskočnica je štirivrstičen epigram; kar je stlačeno vá-nj s krepkim, pogosto preprostim izrazom, to je v onej epično razpeljano in da uporabljam besedo narodnega pesnika, „z rožami ovito“. Večina koroških poskočnic ne pozna drugega predmeta kot vasovanje; človek si lahko misli, da je ljubiti in vasovati identično. Toliko naj zadostuje o tej stvari. Stara pesen svari dekleta:

Dekličice, noričice,
Da fantom vi verjamete,

svari pa tudi fante:

Pubiči goljufiči
Mlade dečle goljfujete.

Zakaj izgubljeno devišstvo ne vrne se več:

Če dečva ti tvoj krenc zgubiš
Ga nikdar nazaj ne dobiš,
Jaz na visoko planino zletim
Noj še lepši perje zredim.

A kaj pomaga ptičje svarilo. Zapeljano dekle toži:

Zdaj sem strašno zapeljana,
S špotom velkim sem obdana
Se mi milo zdi,
Ko me srce boli,
Ko noč in dan solze točim

Da je ta predmet jako priljubljen koroškej narodnej pesni, razume se po razmerah, ki smo jih zvrha omenili, samo ob sebi. Vidi se pa tudi iz tega, zakaj se je Jarnikova „Melita“ nadaljevala v Pogorjah takó-le :

Ko si me Damon zapeljal	Sem cvetela jaz v mladosti
Zdaj pa le zabiš na me,	Spomni Damon zad na me
Koj po vetrnih glas pošiljaš	Ki sem mogla zapustiti
Sam pa ne prideš k mene.	Stan nedolžnosti svoje.

Minole so že vse ure
Zadovoljnosti srečne,
Vse mojega srca veselje
So le rive in solze.

Isto tako opeva se moč ljubezni. Dekle gre z ljubimcem črez morje. Ker je šel fant v vojake, hoče iti z njim :

Na glavo bom djala zibelko
Na roke mladega sineka
Pojdem nad mladega havpmana
Kje je Hanzelj ukvartiran.

Dasi jo fant svari, ne hodi z menoj, „boš masa hudo imela“, ne vinca, ne kruhka, še vode ne bo, ne dá se oplasiti :

Pavka tretjé zapoje
Lenka že na konjca seda.

V leskovji so tri dekleta tako lepo prepevala, da so „anzidlarja“ prenorila. Kaj mu je storiti?

Zapustil bom anzidlarco
Pa pojdem v jamo knapovsko.

Najiskrenejše pa razodevate ovo misel dve daljši pesni. Prva je lepa, tudi drugod znana balada, ki se jej reka Nežica. Deklico šestnajstih let, ki je že vedela, „kaj je ljubezen fantovska“, dejali so v kloster lep. Iz linice zagleda na polji ljubčeka svojega; na novo vzkipi ljubezen v dekličjem srci in strastno razburjena ne zmeni se več za molitveno knjigo, ne za „roženkranc“ ter se umori. Ko ljubimec zve žalostni konec svoje prejšnje ljubice, zgrudi se in umrje. Pokopljejo ju na vsakej strani crkve enega; iz grobov vzrastli ste liliji, ki se vzpnete nad crkev in se tam objamete. Pomenljiv dokaz, da vezi ljubezni nobena sila, tudi smrt ne raztrga.

V prejšnjih časih bila je po slovenskem Koroškem navada, da so spomladi hodili fantje in dekleta na „Niemce“ služiti, jeseni pa so se vračali domú. Marsikteri fant spominjal se je v tujem kraju domačega dekleta. Zatorej se glasi narodna pesen zilska :

Pobič je na Nemško bandral
Pobič je na Nemško šel.

Tam bolan leži, zatorej poroča slovenskemu dekletu :

Pošlji mi Slovenka zdravje
Bel (ali) mi pošlji belo smrt.

Trdosrčna in ljubosumna deklica mu odgovarja:

Jaz ti belo smrt ne pošljem
Zdravje sama rada imam.

Zdaj uvidi fant, kakošna je ljubezni moč:

Oj ti frpantana ljubezen
Kaj ma ona za'no moč
Ven iz glavee sem jo spravil
Ven iz srca ni mogoč.
Za bolezen so renije
Za ljubezen jih pa ni.

Zvesta ljubezen primerja se takó-le:

Kakor trdo je železo	Kakor rinčica je okrogla
Ko nikol ne zarjavi	Nima kraja ne konca
Tako najna je ljubezen	Tako najna je ljubezen
Da nikol jej kraja ni.	Nima kraja ne konca.

Fant je šel v vojake. Sedem let ga čaka zvesta deklica, da bi se vrnil. Po vrtu se sprehaja, s cveticami pogovarja. Pride lep vojak, „lep zovniški oficir“ in prosi jo, naj mu podari nekaj cvetlic v znamenje, da mu je naklonjena. Ona mu jih odreče, ker hoče zvesta ostati ljubimcu, ki jo je zapustil pred sedmimi leti. Prišlec vé poročati, da je njen fant padel v bitki, „jaz sem zraven stal, ko je tvoj puebič glavo dal,“ misléč, da se mu bode sedaj izpolnila prošnja. Zvestoba deklice pa je neomahljiva:

Sedem let sem čakala
Še sedem let bom žal'vala.

Da se nahajajo tudi pesni, kojim je snov nezvesta ljubezen, ni treba posebej poudarjati. Vzlasti med poskočnicami je mnogo takih. Zanimati bi pa utegnolo, kako se kaznuje v starih pesnih nezvestoba. Dekle je obljubilo fantu, da ne bode ljubilo drugega. Prej pa nego se vrši svatba, umrje fantič. Deklica se izneveri in ljubi drugega. Mrtvec nima pokoja. Ko je minolo sedem let in osmega pol, vrne se in očitava dekletu:

Sedaj pa vendar druga imaš
Mene nič več ne poznaš.

Zató ga zemlja noče imeti, črviči ga nočejo snesti:

Zató sem moral vstati
Pa s tebo se zglihati.

Pesen pa se končuje:

Ne obljubujte pobči dečlam
Ne po noči, ne po dni
Ne obljubujte dečle pobam
Ne po noči, ne po dni.

V drugej pesni grozi ljubimec vrnovši se nezvestej deklici:

Sablica ta svetla
Se bo zasukala
In tebe bo posekla
Ti dekle goljufasta.

Ljubezen se razdere iz kterega koli uzroka:

V sredi mójga srcá
Sta pa mlinča dvá,
Se ne mélje drugá
Ko ljubézen najná.

Fant odpove dekletu ljubezen in terja nazaj znamenje ljubezni t. j. prstan, ker si je izbral drugo deklico:

Ptičice lepo pojó
Pobéa poglajtujejo
K enej drugej doéli gre
Ki jej rinčico nese.

Tri „babe kvaterne“ obirale so deklico pred ljubimcem, dokler je ni fant zapustil in si drugo izbral. Včasih je samo kljubovanje in svojeglavnost, da se raznese ljubezen. Druge pesni zopet podajajo typ prevzetneža, ki se sramuje dekliča, ker je stanú ubogega. Pesni te vrste so bile obične, t. j. peli so je pod lipo. Začetne kitice so različne, a vsekako v starem duhu zložene. Zapisane imam štiri varijante éne in iste pesni: dve zilski in dve rožanski:

Kaj mi lipca precvetujáš
Der mi sadja ne neseš.
Jes pa lipca precvetujan,
Vsan vesielan puebičan,
Dievan njin no hvadno sienco
Vsan vesielan puebičan.

Kaj mi puebič pod lipco skačlaš
Der mi nemaš ljubece nič.
Jes man dro no liepo lubco
Je pa stanú ubozega,
Der mi dečva to zasliši
Hitro mi je movka šva itd.

in po Roži se začinja:

Stoji stoji Ljubljaniča
Ljubljaniča dolga ves
Na sred Ljubljance pa stoji
Ena lipa zelena
Pod to lipo zeleno
Stoji miza pisana
Okoli mize pisane

Pa dvanajst fantov je.
Oni v mislih majo
Kam dreve v ves pojdejo.
Kaj mi Hanzelj pravi
Te Hanzelj ofertni:
V en špot jo bom pripravil
Potlej pa handral bom itd.

Zapuščena deklina toži:

Je pa snoči slanica padla
Ne zelene travnike
Je vso travco pomorila
In vse zlahodne rožice itd.

Fant pa, kojemu se je izneverila deklica, tolaži se prav lahko-miselno :

Kukovca mi nosi list,
Notre druga ne stoji,
Da moja ljubea druje ma;
Al jih ma, pa naj jih ma;
Al jaz pobič za kaj bom
Drugo ljubeo dro dobom.

Pogostoma razruši se ljubezen, ker mora fant v vojake. Slovo, slovojemanje, kako pretresa ta beseda fante, še hujše pa dekleta. Ne bodemo se čudili, da je segala vojaščina tako globoko v osrčje narodu, ako si predočimo dotične razmere prejšnjih časov. Malokteri se je vrnil; ako pa je prišel po dolgih, dolgih letih nazaj, odvadil se je med tem kmetškemu poslu in delu; bil je popačen človek in izgubljen družini in društvenemu življenju. Kmetški fant, kojemu so doslej tekli dnovi eno-merno v domačej vasi, moral je nagloma zapustiti vse, kar mu je bilo drago in milo: lepi domači kraj, roditelje, prijatelje (španiča) in deklico:

Farni zvonovi prav milo pojó
Jaz jemljem od doma, od fantov slovo,
Jaz jemljem slovo
Da nikoli tako,
Nazaj me nikol več ne bo.

Pri slovesu zatrjujeta si še zvestobo; fant tolaži deklico; on nese ljubezen seboj, ona hoče iti za njim; s tem pa tolaži sama sebe, da more ljubčeku pisati, in tudi on jej bode pisal v odgovor:

Če ga ne bom več videla
Saj bom ga iz pisma slišala.

Mnogokrat pa je slovo od ljubice tudi konec ljubezni; dekle noče iti s fantom, ker vojaški stan je boren stan:

Nočem biti žovničica
Sem rajši dečva paverska.

In fant poje:

V ktero mesto pridemo
Še lepši dečle najdemo.

Dekle ne more toliko let čakati, da pride ljubček zopet domú. Dasi on obeta dekletu:

Oh ne vdajaj se,
Le počaj na me
Jaz gvišno vzamem te,

ali mačeha je prehuda; zató noče deklica dalje časa čakati:

Bom koj vdala se
Bom pustila te
Ti pa ne žinjaj več na me.

Na Zili pela se je ta pesen pod lipo, kar se vidi tudi iz zadnje kitice:

Tam stoji zdaj lipica
Kjer sva z ljubico rajava,
Tičice pojó
Rožice evetó
Najna ljubezen v kraji bo.

Včasih se že razdrta ljubezen zopet oživi; kesa se fant ali deklica, da sta zapustila eden drugega. Spoznata, da je bila prva ljubezen vendar še lepša, ko poznejša. Iz takih občutkov izvira precejšnje število poskočnic. Dekle prepeva:

Na lánskem ognjišči
Raznétila bom
In lánskega poba
Spet ljúbila bom,

fant pa:

Kje so tiste stezde	Bom rože posekel
Kjer so véasih bilé,	Travé pa požel,
Zdaj rástejo róže	Bom delal stezde
Zeléne travé.	Kjer so véasih bilé.

Gledé tega predmeta mora se še omenjati lepa po vsem Gorotanu in tudi drugod znana pesen:

Kje si dekle ti doma
Da te nihé ne pozna.

Fant se ženi; pred poroko poišče prejšnjo ljubico in povabi jo na svatbo; zapustil jo je bil, ker so tri hudobne babe „kvaterne“ obrekovale jo trdé, da sta si v zlahti. Dekle mu zagotavlja, da ne more njegove poroke z drugo preživeti; njegova „hoscet“ čudna bo:

Tebe k poroki popeljejo
Mene že v prst zasipljejo.

Naj se spomni njune ljubezni, ki se je brez uzroka raznesla; ona ljubi samo njega; tudi v zlahti si mista, kakor so trdile obrekovalke; zato naj jim Bog ne dá svetega raja. Fant izprevidi, da govori deklica resnico:

Oh zdaj pa vem, kje si domá
Moje srce te spet spozna
Zdaj dam nazaj ti srček moj
In na vselej ostanem tvoj.

Koncem naj še izpregovorimo o tem, kako se v narodnej pesni žaluje po umrlem ljubimci. Kjer so pokopali fanta, hoče ležati tudi deklica. Iskreno žalost izražate dve pesni. Prva je obče znana „Zagorski zvonovi“, ki se poje po zgornjem Roži; druga pa je tiskana v Šafaři-

kovem narodopisu; ker ni ta knjiga splošno pristopna, naj stoji tukaj ponatis ove pesmice v zaključek tega članka:

Pobič moj je šel v planino
Strelat čudno vse zverino.

Al ga bo zverina vjedla
Kaj bom dečla pobiča mela.

Srenčata ga dva medveda
Ki sta pobiča vjedla.

Dečla je v potoku prala
Je pritekla voda vsa krvava.

Še malo je dečla prala
Klobčič že pred njo priplava.

Klobčič je pa že poznala
Ki je žogice mu delala.

Še malo je dečla prala
Pobič že pred njo priplava.

Oje, joje moja glava
Kam bom dečla pobča djala.

V gartelč bom ga pokopala
Rožice bom po njem sejala.

Kedar bom dečla rožice plela
Pobiča bom v mislih imela.

(Dalje pride.)

Nekoliko literarnih opazek.

Spisal *J. Pajk*.

(Konec.)

III.

Zanimivo je, našo novejšo literaturo primerjati s hrvatsko, tedaj z literaturo nam najbližjega plemena. Pri tej primeri pa ne smemo velikih različnostij obeh narodov puščati iz vida: hrvatsko skoro neodvisno državopravno stanje in — našo popolno odvisnost od tuje milosti; izključljivo pravico hrvatskega in — samo postransko in delno veljavo našega jezika; narodno osnovo vsega hrvatskega šolstva in — potujčenost našega; vrh tega veliko različnost srednjega stanú hrvatskega, ki je izključljivo naroden, in našega silno maloštevilnega istega stališa, ki je z ogromne večine tuj ali potujčen; k temu še večjo živahnost in prôžnost hrvatskega življa — proti hladnejšemu in bolj miroljubnemu slovenskemu, ktera razlika nikakor ni tako neznatna in malovažna za literaturo, kakor se menda komu vidi. Ni torej čudo, ako ste tudi literaturi obeh plemen primerno različni po svojih predmetih in izdelkih. Med tem ko naši književniki jedva podlago gradijo vseobčej literaturi, zidajo hrvatski že lepa prostorna poslopja, v nekem oziru celó prave palače. Pa kako različni ste tudi književni sredstvi obeh narodov! Na enej strani „akademija znanostij in umetnostij“ in „Matica hrvatska“, prva pod okriljem

vladne in velike privatne pomoči, „Matica hrvatska“ razširjena s svojimi koreninami čez ves hrvatski izobraženejši narod; — na drugej, našej strani čila sicer ali po žuljih prostega ljudstva vzdržavana „Družba sv. Mohorja“ in pak čez maloštevilni srednji živelj s težavami preprežena maloudna „Matica slovenska“ v Ljubljani, kterej ne manjka volje niti previdnega vodstva, ali tem bolj pripomočkov duševnih in denarskih. S temi predpolagami morata oba naroda različno na književnem polji delovati: eden krepko in živahno, drugi medlo in počasno. Čudo še, da ta razlika večja ni!

Ako ostanemo pri gore ustanovljenej razvrstitvi, tedaj imamo z jezikoslovnimi hrvatskimi proizvodi začeti. Imenitno delo, vsa naša presejajoče je: „Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (sodelovanjem Daničića, M. Valjavca in P. Budmanija), ktereja izdaje „jugoslavenska akademija“. Zvezek V. („Četa — Dali“) je izišel izpod roke izvrstnega Budmanija, ki celó v Daničićevem duhu nadaljuje. — Lepo znanstvo hrvatsko je po smrti svojega najboljšega obdelovalca Šenoa našlo duhovitega naslednika: „Jenija Sisolskoga“, ki je letos že svoj peti roman „Gospodja Sabina“ izdal (v založbi „Mat. hrv.“). Mi po Jurčićevj smrti nimamo še od nikogar kakega večjega znamenitega romana. — Tudi v težavnem področji estetike dobili so lani Hrvatje izvrstno delo iz peresa nadarjenega in izvedenega strokovnjaka Kršnjavega: „Oblici graditeljstva u starom vieku i glavna načela gradjevne ljepote“ (z ilustracijami). Nekaj podobnega naša književnost še niti z daleka nima. — Množno je število imenitnejših zgodopisnih del. Menda najvažnejše delo te vrste je od „Matice hrvatske“ izdana Smičiklasova „Poviest hrvatska“, narodna in učena knjiga ob enem, osnovana na podlagi mnogih novejših znanstvenih razprav. Važna utegne postati zgodopisna knjiga: „Prvi ljetopisci i davna historiografija dubrovačka“, zbirka pisem in biografij iz peresa Nodilovega. — V tem oziru imamo Slovenci sicer že mnogo početkov ali proti Hrvatom jako malo obsežnih in celotnih del.

Tudi v društvoslovnem oziru se že hrvatska literatura močno razvija. To kaže Lorkovićeva knjiga: „Žena u kući i u društvu“ (izdana od „Mat. hrvatske“). — V prirodoslovji in v matematičnih vednostih pa hrvatska literatura tudi že svoje samorastle plode poganja, kateri se večji del v „Radu“ jugoslavenske akademije objavljajo. Sem spadata dva spisa, ki pričata o samostojnem delu: „Geološka opazovanja u zapadnoj Bosni“ (od marljivega Pilara) in „Fosilni sisari Hrvatske, Slavonije in Dalmacije“ (od Gorjanovića). Tedaj se Hrvatje že tudi s paleontologijo in predzgodovinsko anthropologijo pečajo, o čemer pri nas še skoro sledú ni! — In tudi veliki napredek novejših iznajdeb ima svoje obdelovalce med

Hrvati, kar priča delo: „Novovjekí izumi u znanosti, obrtu i trgovini“ (od „Matiice hrvatske“ izdani, 2. del), in to samostojni spisi, sevčda na raznih učeniñ delih osnovani — Tako smemo tedaj vse to, kar smo gore o poklicu vsake prave literature s početka povedali, po pravici tudi na hrvatsko književnost najnovejše dobe obrnoli.

IV.

Vendar pak ta prednost hrvatske literature pred našo ni tolika, da bi naša svoje posestrime ne mogla doiti. Treba jej je pred vsem na glavno razliko obeh pozornost obračati. Ta pa je, da začne naša literatura bolj samostojna bivati v delovanji. Prevodi rés da pospešujejo v nekolikej meri vsako literaturo kot literarno umetnost, ali samostojni duh mišljenja velja več nego posnemovalni. Samo po lastnem proučavanji in po lastnem osnovanji dobiva duh k delu potrebno krepost in plodovito moč. Tudi najprostejše delo koristi v tem oziru več nego najobširnejši prevodi. Z eno besedo: ako se že ne more naša književnost s popolnoma izvirnimi deli ponašati, naj vsaj ona samostojno zbira, sklada in razbira, namreč s kritiko in umnim zlaganjem. — Drugič je treba, da naši pisatelji pišejo samo strokovnjaške sestavke, o čemer sem že pred leti povedal svoje mnenje v tem listu. Le kdor svojo izvoljeno in marljivo obdelovano stroko pozná, more kaj veljavnega povedati in druge podučiti. Ta terjatev je tako prosta, da se nepotrebna zdi; ali vendar se le preradi proti njej pregrešujemo. S tem pa ne mislim reči, da je le-tá „strokovnjak“, ktereга je „komisija potrdila“; temveč drznem si poudarjati, da pod tem imenom razumevam takega, ki se svojemu predmetu z dušo in srcem in z vsemi močmi in žrtvami posvečuje, in ko bi mu tudi nobena univerza ne bila „klobuka“ pritisnola na glavo. Znanje je več vredno nego naslov brez znanja ali s puhlim ali samó „poklicnim“ znanjem. Zató ne terjam takoimenovanega „poklicnega“ strokovnjaštva niti pedantiškega omejenja na samo eden predmet, ampak na ono stroko, ktere se kdo najbolj in najdalje in temeljito uči ter jo tudi v resnici pozna.

Pri današnjih razmerah utegnoli bi naši književniki sledeče stroke z največjim pridom obdelovati. Pred vsem jezikoslovno vednost in to slovenščino na prvem mestu kot glavni pripomoček k vsemu literarnemu slovenskemu delovanju. Trebalo bi nabirati besede za naš slovar, oblike za našo slovnico, gradivo za naš naglas in za poznavanje slovenskih narečij, ktera so jako množna. Iz tega gradiva bi se potém izbiralo, kar bi bilo najpotrebnejšega k edinosti in popolnosti našega jezika, kakoršnega še davno nimamo, a ga dobiti moramo. V družbi s tem nabiranjem naj bi se tudi narodne pripo-

vedke, reki itd. še naprej, kakor se to zdaj hvalevredno godi, zapisovali. Sicer pa ta stroka nikakor ni nova v naši literaturi; le nje obseg in nje temeljitost morate biti večji. Davorin Trstenjak in dr. Krek sta nam pokazala pót, kako se iz tega gradiva pobira vredno zrnje, a M. Valjavec je pokazal uzoren način, kako se narodno gradivo za znanstvene potrebe pridobiva in prideluje.

Važna stroka, a pri nas še jako malo obdelovana, je antropologija ali človekoznanstvo, predmet, ki ga obdelujejo posebno Angleži, Francozi in Nemci, v novejši dobi tudi Slovani. Početke vidimo že pri Hrvatih, nobenih pa še ne pri Slovencih. S človekoznanstvom naj bi se družilo tudi starinoslovje, ki pri važnej zgodovinskej preteklosti naše zemlje mnogo zanimivega sadú obeta. To so izkopi na Kranjskem jasno pokazali.

Jako bogatih zakladov imate domača naša zgodovina in domače zemljepisje pričakovati. V tem še leži pri nas strokovna stran naše literature v povojih. Koliko cerkev in gradov, koliko razvalin priča pri nas o krvavih bitkah, mogočnih gospodarjih in velikih dogodbah, izvršivših se na naših tleh!

Kako primitivno je vse, kar imamo v naši literaturi o domačih naših tleh, gorah in rekah, mestih in selih napisanega! Kako potrebni smo natančnih in zanesljivih statističnih dát, posebno v narodno-gospodarskem oziru! Kako zeló bi obširna in pregledna ter zanesljiva narodna knjiga ustrezala našim potrebam!

Da je naša zemlja tudi natanjih prirodoslovnih studij potrebna, lahko vsakdo sam razsodi. Domače živalstvo, rastlinstvo, osobito pa rudništvo potrebuje silno obdelovalcev. Isto tako opazovanje našega podnebja, ki je pri našem zemljepisnem položnji toliko različno in zanimivo!

Naštel bi lahko še več vrst in strok znanja, ktereга v naši literaturi zastonj iščeš. Vse takozvane „višje znanosti“ sem tu navlašč preskočil, ker je pred vsem treba trdne podlage za najpotrebnejše in najkonkretnejše znanosti, na ktere se druge sklicujejo in naslanjajo.

Kar sem gore strok naštel, lahko bi se takoj brez obotavljanja in brez dolgih priprav začele pri nas obdelovati. Naj še povém, kako si to delo mislim izvrševano.

O tem ni treba dalje govoriti, da se lahko vsak naših strokovnjakov takoj sam na svojo roko loti énega gore navedenih del. To se razumeva samo po sebi. Ali bolje bi menda bilo, ko bi se Matičin odbor o takem delovanji posvetoval in bi one delokroge, ki se njemu najnujnejši zdé, določil in pisatelje po imenu k temu delu poklical, in sicer v ta namen, da bi se ta ali ona knjiga potém izdala.

Matičin odbor bi nató zasledoval napredke, redovite shode imel in vzpodbujal ljudi k naloženemu in prevzetemu delu. Konečno bi se nabrano gradivo izročilo kakemu strokovnjaku v pregled in sestavo. Tako bi menda potém nekaj temeljitega prišlo na dan.

Zató bi naj naša „Matica slovenska“ izdelala najpreje načrt, kakošnih knjig bi našej literaturi pred vsem trebalo; potém naj si načrta sredstva, po katerih bi se do takih knjig prišlo, in naj bi pozvala po imenu one osebe, ktere bi naj gradivo nabirale, in konečno bi poverila izdelanje tega gradiva takim strokovnjakom, ki bi zloživši vse gradivo dovršili delo. Vsekako je k temu nekega načrta treba, kajti slučaj sam nam je do zdaj še malo prikladnih literarnih izdelkov obrodil.

Najzanimivejše in največje orgle na svetu.

Spisal *Danilo Fajgelj.*

Mnogokrat se poprašuje, kje so največje orgle v Evropi in ktere sploh na svetu. Opaziti je, da strokovnjaki ne prištevajo onih orgel k najsilnejšim, ktere imajo največ spremenov, marveč cenijo jih po notranji vrednosti, sestavi in po pravem izboru najnovejših dispozicij.

„Sploh znane, največjega zanimanja vredne so naslednje velikanske orgle,“ tako piše ameriški strokovnjak. „Ene najboljših in prvih orgel na svetu so iste farne crkve v Berlinu. Izdelal jih je mojster Wagner, predelal in III. manual pa jim dostavil Buchholz. Če tudi v resnici te orgle niso velikanske, vendar se smejo prištevati v drugem oziru k najsilnejšim na svetu. Po izdelovanji so zares pravo glasbeno orodje; glas je znatno močen, o čistosti in ljubkosti glasú pa se mora trditi, da vsak spremen zá-se mojsterski služi.“ Za te orgle je sedaj organist Haupt.

V starej stolnici v Merseburgu stojé ene največjih in najlepših orgel, kar jih svet premore. Te orgle imajo v prospektu največ piščalij, kar se do zdaj orgel nahaja. Igralec, koji pred velikanskimi orglami sedi, ima za seboj manjše orgle „positiv“. Ta positiv je oddaljen od velikih orgel 20 čev. in je popolnoma zaprt. Déla pa na sluh čarobno lepoto. Sedanji organist tem orglam je Engel; slavni Liszt je na te orgle že mnogokrat igral.

V Lipskem v crkvi sv. Tomaža so tudi velikanske orgle. Strokovnjaki pa se za te veliko ne zanimajo, ker so pomanjkljive v tem, da nimajo modernih glasov; pač pa imajo bobne, zvonce in drugo

nam že pri starih orglah znano ropotijo. Glas je občutljivim ušesom jako trd. Tem orglam je sedanji organist Hauptmann, bivši igralec teh orgel pa je bil glasbeni velikan Jan. Seb. Bach.

V Weingartenu (na meji švicarskeje) so orgle, vredne posebnega zanimanja gledé svojega glasú; pa tudi na pogled kažejo čarobno lepoto. Nekteri trdé, da jih je naredil slavni organist menih Vogler, a dokazano je, da jih je postavil Jan. Gabler iz Regensburga. Ta sloveči orglar je dobil za vsako piščal goldinar. V celih orglah je 6666 piščalij. Čudijo se tem orglam strokovnjaki vzlasti zató, ker dajejo baje velikanski glas, ako se igra na polne orgle.

Orgle, „čudo svetá“, o kterih se je toliko pisalo in kričalo, so v Freiburgu v Švicí. Strokovnjak, kteri je v svrhu, da si ogleda najsilnejše orgle na svetu, prepotoval Evropo in Ameriko, piše o teh orglah: „Po opisovanji bi človek mislil, da so te orgle zares največje na svetu. Kaj še! Te orgle so srednje mere dobre, kakoršnih se še več nahaja po Evropi. Izjemoma dobro izravnané so pač karakteristične skupščine spremenov razven neprijetno donečih jezičnih tonov; o teh orglah se več domneva, kakor je res.“ Tolikrat imenovana in hvaljena vox humana je poslušalcu tako oddaljena, da ne čuje vsled tega občutljivo uho nič neprijetnih vibracij, ktere pouzročuje pero s svojim mahanjem. Tu pa se govori o starih Moserjevih orglah stolnice freiburške, ne pa o sedanjih novih Merklinovih.

Sloveče orgle svetovnega zanimanja so tudi iste v katedrali v Haarlemu v Holandiji. Te orgle so po zvananjosti večje in lepše od freiburških.

Katedrala ulnska ima orgle broječe 100 spremenov. Da se te orgle v vsakem oziru štejejo k največjim in divnim orglam, to je jasno, če pomislimo, da jih je naredil slavni Walcker v Ludwigsburgu po svojej že tolikrat nepremaganej sestavi.

Zdaj smo pri orglah, ki imajo po 100 spremenov, pa še nismo pri navečjih na svetu. Smešno je vprašanje, ktero se tolikrat sliši po Slovenskem: „Ali so naše orgle celé?“

Najlepše orgle (tako je splošno mnenje) so one v westminsterskeje opatiji v Londonu. Te orgle se odlikujejo po neizrečenej lepoti in efekt-nem glasu, v kar tudi akustični prostor pomore. Opazovalec dobrega sluha meni, da se ne more v nebesih slišati lepših in prijetnejših glasov, kakoršne izražujejo te orgle.

Na Angleškem so druge jako sloveče orgle, narejene po Willis-u, najslavnejšem mojstru cele Angleške, v St. Georges Hall-u v Liverpool-u. Te orgle so silno komplicirane; vsa najumetnejša sredstva se nahajajo v njih; kombinacije, pnevmatične gugalnice, prevali in drugi pripomočki služijo organistu pri igranji na vse mogoče načine.

Pri slednjih orglah, pri katerih dospemo do vrhunca, opazujemo lahko, kako različnih mnenj in sodeb so učenjaki o orglah. Mi jim bomo radi pritrdili, da so one orgle dobre, ktere pri manjšem številu spremenov izvršujejo to, kar večje ne morejo.

Najsilnejše orgle na svetu (pravi neki strokovnjak) so v Royal Albert-Hall-u v Londonu. Ta dvorana ima prostora za 14.000 gledalcev; tedaj je razumljivo, da v takem prostoru ne zadostuje majhna moč. Omara ne nosi na sebi posebnega kinča, je pa okusno in močno sestavljena. Posebno pozornost vzbujajo sprednje piščali iz čistega angleškega cina. Orgle imajo štiri manuale in popolni pedal. Kombinacijskih grabišč imajo 32. Vsakemu manualu jih služi osem. Potem pa še pride veliko število kombinacijskih pedalov, ki služijo raznim menjavam in delajo velikanski efekt. Mehanizem mehovja goni parna sila. Pri omenjenih orglah se hvali posebno efekt, ktereга narejajo posamezni spremeni; pravijo, da se prečudno lepo glasé; skupna sila pa dela glas velikanski, poln in veličasten. Vseh spremenov imajo te orgle 111. Ko so bile postavljene, poklicali so Angleži najslavnejše organiste sveta, naj bi jih poskušali, in v to svrho so za najboljše igranje razpisali več daril. Prvo darilo je dobil c. kr. dvorni organist Karol Bruckner iz Beča, drugo pa neki Magyar iz Budimpešte. Torej dva Avstrijanca.

Strokovnjaki pa pravijo: „Nekdaj so bile zgoraj omenjene orgle največje na svetu, a sedaj pa so one v katedrali v Garden-City pri Novem Jorku.“ Te čudno velike orgle je naredil Roosevelt v Novem Jorku. Delal jih je samo dve leti; to je znak, kako hitro in pridno znajo delati Amerikanci.

Te orgle pa presegajo po sodbi strokovnjakov ter so največje v Ameriki one v Mistic-Hall-u v Bostonu. Te orgle so dve tretjini večje od onih v Albert-Hall-u in so sploh znane kot najlepše in po milobnosti in značajnosti glasú kot najboljše. Pri polnih orglah se kaže ravna konfuzija in lep izbor. Orgle te imajo štiri manuale in trinajst kombinacijskih pedalov, skupno podvojeni pedal, kateri pa nima samo enega, marveč tri spremene od 32 čev. Te orgle je izdelal dobro znani, slavni Walcker v Ludwigsburgu na Württembergem; delal jih je celih 7 let! Prostor, ktereга one zavzemajo, iznaša na širokost 45 čev., na globokost 40, visoke pa so 63 čev. Piščalij v celih orglah je 5353. Velike piščali iz čistega cina v prospektu srednje vrste tehtajo vsaka ena proti drugej 1000 funtov, in možak lahko v tako piščal polagoma po kolenih zleze. Posebne vrednosti in občudovanja vreden je veliki „crescendo“. S tem tiskalom potegne organist glas od najnežnejše tihote do najsilnejše moči, hitro ali počasi, kakor mu je ljubo. Te orgle so na sapnico s stožci (Kegelladen).

Največje orgle na svetu pa ima v oblasti Rusija. To ogromno glasbeno orodje si je omislila stolnica v Rigi. Ko bi hoteli natančno te orgle opisovati, bilo bi preobširno; zadosti je, ako rečemo, da so najimenitnejše in največje, kar jih svet premore. Pevajočih spremenov imajo 124 in nad 50 pomožnih spremenov. Izdelal in postavil jih je pred dvema letoma slavni Walcker s sapnico na stožce. Ta umetniški velikan je že prodril v vse dele sveta; tudi Avstrije ni izpustil. Dobro nam je znano njegovo ime po orglah v votivnej cerkvi na Dunaji. Zdaj pa so se mu v izdelovanje izročile velike orgle za velikansko cerkev sv. Štefana v naši stolici. Spremenov pevajočih bodo te orgle imele 90, manualnih sklepov 6; od teh pripadajo 3 pedalu; nadalje 7 kombinacijskih nogalnic in „Schwelltritt“; torej 13 pomožnih spremenov. Orgle bodo imele 3 manuale in pedal, sapnico na stožce, mehovje pa sestaja iz 15 velikih pistonov z nogami. Ni dvoma, da bode potem ta cerkev slovela s svojimi orglami še bolj, nego slovi zdaj s svojim v oblake kipečim stolpom.

Da pa se nam je začel ta nepremagani mojster s svojimi orjaškimi orglami bolj bližati, kaže to, da so za štajersko hranilnično koncertno dvorano v Gradci naročili pri Walckerji koncertne orgle. Imele bodo 43 spremenov, 3 manuale, po 58 piščalk v spremenu od C—ā in pedal, po 30 piščalij v spremenu od C—f. Mehovi sestojé iz 6 velikih sesalnic (pump) in regulatorja. Sapnica je na stožce. Vsa druga skupnost pa kaže, da bode v teh orglah združena vsa umetniška sila. V konstrukciji se ne pogreša niti ena najmodernejših iznajdeb v vseh pomožnih strojih, ki služijo igralcu. Da bode delo umetniško dovršeno, to se že prej vé, kajti Walcker je prvi mojster v tej stroki na svetu. Izdelal jih je že nad 500, večidel velikanskih orgel. W. Sauer, precejšnji konkurent Walckerjev, izdelal je tudi od leta 1857 do danes že 412 orgel; toda z Walckerjem se nikakor meriti ne more. Oba ta svetovno znana mojstra držita se sestave s sapnico „na stožce“.

Ker smo v duhu prehodili kraje, v katerih se nahajajo največje orgle, ki bi utegnole zanimati naše čitatelje, naj še omenimo največjih crkvá. Čuditi se ni, da si tu pa tam omisljijo tako orjaške orgle; kajti manjše bi gotovo velikemu prostoru ne zadostovale. Največja cerkev na svetu je sv. Petra stolnica v Rimu. Ta iznaša prostora za 54.000 ljudij. Tej bližnja je katedrala milanska, prostora ima za 37.000 ljudij. Cerkev sv. Pavla v Rimu obsega 36.000 ljudij. Katedrala v Kölnu za 30.000 ljudij. Po tej vrsti so tudi cerkve sv. Pavla v Londonu in cerkev sv. Petra v Bologni, kateri zavzemate prostora za 25.000 ljudij. Cerkev sv. Ivana v Lateranu je za 23.000, sv. Patrika katedrala v Novem Jorku pa za 18.000 ljudij. Potém pridejo cerkve sv. Štefana v Beči in katedrala v Pisi za 12.000 ljudij; cerkev sv. Dominika v Bologni za 11.400 ljudij;

„Frauenkirche“ v Monakovem za 11.000 in cerkev sv. Marka v Benetkah za 7000 ljudij.

Ker smo si ogledali zanimive orgle in tudi cerkve, prepričali smo se, da orgle, ako so velike, ne zahtevajo le obširnega prostora same za-se, ampak tem več glasu, da se zamore po svoje razvijati in odmevati. Vsled tega pa nahajamo v naših krajih malo orgel ali skoro nič v privatnih hišah, kjer ni primernih prostorov, še manj pa veselja in denarja; kajti orgle so drag instrument. Drugače je pa to v Ameriki. Ako si ogledamo tam orgle po privatnih hišah, čuditi se moramo, koliko ameriška bogata gospoda v to denarja potrosi, da si za koncerte prireja drage in velike orgle.

Izmed orglarjev, ki delajo veliko orgel za privatna stanovanja, je glasoviti H. Lv. Roosevelt, ki poseda svoje delavnice v Novem Jorku, Filadelfiji in Baltimoru. Ta mojster je v dveh letih naredil 7 velikih orgel za privatne hiše. Posebne vrednosti so iste, ki so narejene tabačnim fabrikantom W. S. Kimballom v Rochhestru. Imajo pedal in 3 manuale pa 40 spremenov ter so stale 14.000 dolarjev. Ker pa v hiši Kimballov ni bilo primerne sobe, zgradile so se skozi tri nadstropja. Traktura je deloma pnevmatična, deloma električna, ravno tako napravljena, kakor pri največjih orglah na svetu (v Rigi). Pri orglah v Garden-City je znano, da se je za komunikacijo med štirimi deli orgel, ktere so odločene za posebne oddelke v cerkvi, potrebovalo telegrafske žice v skupnej daljavi 22 angleških milj.

Druge, ktere je Roosevelt za privatno poslopje naredil, so menda edine, ki imajo 32 čev. spremen v oblasti. Zatorej pa so tudi 2200 dolarjev dražje, nego Kimballove. Ker tukaj ni šlo le za večje število piščalij, ampak je morala sapnica in mehovje biti večje, priskrbel si je naročnik teh orgel, Robert Coleman v Cornwallu, še povrh na svoje stroške mojstru na ljubo dva draga vodna motorja, da gonita mehovje.

Posebnega spomina gledé na ljubkost spremenov (za solo) so vredne one orgle, ktere je Roosevelt za stanovanje umrlega Th. Winans-a v Newportu izdelal. Ta Winans je bil pravi original v tem, da si je baš zaradi orgel dal sezidati hišo na neko pečino pri morji. Ta hiša je navlašč za odnev narejena in ima stene iz samih zatvornic (Jalousien), ktere pa lahko igravec na orgle hipoma odpre in zapre s pnevmatičnim pedalom. S tem se dela čudovito lep „decrecendo“ poslušalcem v hiši, še lepše pa se posluša na morji pod pečino, iznad ktere grmi mogočni glas, ki ga pa lahko organist padati pušča, da se jedva sliši. Mehove tem orglam goni parna sila.

Jako lepe orgle so tudi v privatnej hiši P. Robertsona v Novem Jorku, izdelane tudi od Roosevelta. Te brojijo samo 18 spremenov in stanejo 4500 dolarjev. Prospekt s svojimi piščalmi je čarobno lep; neiz-

rečeno krasna pa je intonacija. V teh orglah je takozvana „Concertflöte“, po kateri so bili glasbeniki, ko so jo prvokrat slišali, kar omamljeni.

Omeniti je še orgel, katerim je tudi Roosevelt mojster. Te orgle so v privatnej dvorani Edisona in so osobito zanimive zaradi tega, ker goni mehove električni transmission. Edison je izvrsten igravec na orgle in ima velike glasbene zmožnosti. Kedar mu je veliko misliti in je po duševnem delu utrujen, igra vselej po celo uro na orgle in trdi, da ga ni boljšega zdravila, da se ozdravi duh in umiri razburjenost, nego je igranje na orglah.

J. H. in C. S. Odell, izdelovatelja orgel v Novem Jorku, napravila sta že tudi mnogo orgel za privatne hiše in za cerkve; tako na pr. za W. Beldena. Ta pa je na ravnost zahteval, da hoče orgle imeti silno močne, kar se je tudi izdelovateljema posrečilo po „solo-cornetu“, ki sam zá-se v orglah stoji v jako širokih piščalih in potrebuje sapnega pritiska 10 col. vodne cevi. Ni čuda tedaj, da se njih glas dve angleški milj daleč sliši. Poznamo cornete, katerim 3 col. pritiska zadostuje. Naročnik teh orgel je bil tako zadovoljen, da je radovoljno dal za orgle 7500 dolarjev in takoj še nove naročil za eno drugih svojih hiš ter se izrazil, naj mojster naredi in pokaže, kar zna, ne gledaje na stroške. In res je mojster te orgle tako izvršil, da premorejo s svojim glasom dvoje ali troje velikih crkvenih orgel. Te orgle imajo 58 spremenov in zvonelo igro, ktera obstoji iz 32 velikih jeklenih plošč; poleg tega pa imajo še hobne, pavke in ves koncertni trušč. Stale so te orgle 15.000 dolarjev; povrh pa je še nosil naročnik veliko stroškov pri stavljenji za mizarje in tesarje, pa še sam je kupil parni stroj, ki goni mehove. Vsa mehanika je narejena na podlagi pnevmatike, kakor sploh vse Odellove orgle.

Prva pnevmatična uprava, ktera namestuje mehaniko, pokazala se je leta 1873. pri orglah v cerkvi sv. Jarneja v Novem Jorku. Te orgle imajo 79 spremenov. Od tistega časa pa se vedno ponavljajo zboljšave gledé pnevmatike.

Poleg zgoraj omenjenih orgel je firma „Odellova“ izdelala še naslednje orgle: Za B. Gregory-ja v Novem Jorku, Robertu Thallenu v Brooklynu, E. Bowmannu v St. Louis-u in še več drugih; vendar pa ne presežajo nobene Beldenovih.

Pretečeno leto pa ni mogla več firma Odellova naročil za privatne orgle sprejemati, ker je bila z delom crkvenih orgel preobložena. V kratkem času mora namreč izdelati velike orgle za Baptistovo cerkev, ktere bodo stale 12.500 dolarjev.

Da se pa ta navada, orgle staviti po privatnih hišah, ni pričela še le v novejšem času, priča to, da je jako stara firma Jardine in sin že veliko koncertnih orgel izdelala za privatne hiše. Tako na pr. J.

Knappe-ju v Brooklynu in zopet za hišo J. K. Meyers-a v Hastings-Hudson-u s 44 spremeni in zopet druge za Lean-a v Novem Jorku. Tudi ta firma je s crkvenimi deli preobložena. Poleg manjših orgel je izdelala tudi velike za crkev sv. Neže v Brooklynu. Orgle imajo 74 spremenov na 4 manuale in popolni pedal ter stanejo 18.000 tolarjev.

Najstarejša firma temu izdelovanju je v Ameriki H. Erbenova v Novem Jorku. Obstoji že nad pol stoletja. V tem času je izdelala nad 50 orgel; a pomisliti je treba, da je med temi mnogo takih s tremi ali štirimi manuali. Tudi je izdelala ta firma mnogo orgel za privatne hiše, med katerimi so prav izvrstne Colonelove in W. Tannerjeve v Richmondu. Mehove tem orglam goni vodna sila.

Ena manjših firm je v Ameriki W. H. Davis in sina, koja je počela za gonjenje mehov uporabljati vodne motorje. Prve orgle v Ameriki, katerim je služila ta uprava, so privatne orgle, ki jih je izdelala Davisova firma za James Bella v Brooklynu l. 1862. Ta uredba se je od tedaj pričela čim dalje tem bolj udomačevati v Ameriki pa tudi na Angleškem.

Najslavnejši orglar v Avstriji je Rieger v Jägerndorfu v Šleziji. Ta mojster se je izučil orglarstva pri slavnem Walckerju. Da pa tudi naša Slovenija v tem ne zaostaja, dokaz nam je to, da se je pred nekoliko leti podal dobro znani orglar g. Ign. Zupan iz Kroke na Gorenjskem k slavnemu Riegerju v nauk ter se je pri njem popolnoma izučil. Od tistega časa izdeluje firma Zupanova orgle izključljivo le po systemu sapnice na stožce (Kegelladensystem). Imeli smo priliko poskušati nove Zupanove orgle ter smo strmeli nad veličastvom in ljubkostjo njihovega glasú. Naj bi se pač vsako crkveno predstojništvo, ki potrebuje novih orgel, zaupljivo obrnolò do g. Zupana; kajti razven tega, da je v tej stroki prvi mojster na Slovenskem, je možatega značaja in izdeluje orgle po nižej ceni nego koja koli druga firma.

Sventipolk.

Cesar Arnulf je pismom dne 31. mes. avgusta leta 898. v Ranshofenu poklonil „cuidam viro bonae nobilitatis exorto Zuentibolch nominato Liutpoldi carissimi propingui ac illustris marhionis vasallo“ dvor v Krškem (Gurk na Koroškem) in fevde „in Zueszach“ (v Seliščah Zeltschach).¹

¹ Eichhorn, Beiträge II., 167.

S pismom dno. 898, 4. IX. Ranshofen, opisuje cesar Arnulf točnejše meje teh posestev: „ab Alpihus Glodnizze ad Desertas Alpes, ad Conjuratum fontem ad confluentia Milse in Motniz, et exinde usque Entrichistanne ex una parte montis usque ad Muram fluvium, et ex alia parte ejusdem montis usque ad Gurkam.“¹

Meja Svntopolkovih posestev se je torej raztezala od sotoka Krke in Motnice do današnjega Alt-Albecka, dalje ob meji nekdanjega belasklega in celovškega okraja v Štajersko do potoka Laznice, od onod do Mure, provzdolž te reke do Teufenbacha, in od ondot črez Neumarkt, Breže (Friesach), do Medtokaja (Zwischenwässern).²

Kdo je bil ta „bonae nobilitatis vir“ Svntopolk? Nekteri ga imajo za moravskega kraljeviča, drugi za nezakonskega sina cesarja Arnulfa; meni se eno kakor drugo ne dozdeva verjetno. Da je bil imeniten slovenski plemič, pričuje njegovo ime, in torej je tudi imel očeta Slovenca, in jaz bi ga imel za sina onega koroškoslovenskega plemenitaša z imenom: Valkun (pisave: Valtun so krive), kateremu je cesar Arnulf leta 895. trušenjsko dolino in logove na djekšškej gori poklonil, dalje mu daroval posestva ob Savi, pri Reichenburgu in Krškem (kranjskem)³ — „in marchia juxta Sowam, quod Richenburch dicitur, et aliud praedium ultra feudium Sowam Gurkevelt nuncupatum.“

Ta Valkun pa je bil sin ali vnuk onega Valkuna, kterega je bavarski vojvoda Tassilo okoli leta 766. za vojvodo na Koroškem (in quarantanis) postavil, in ki je s pomočjo škofa Virgilia tako goreče razširjeval krščansko vero, kar je že učeni Koch-Sternfeld trdil.⁴

Svntopolk je imel hčer z imenom Imma, kterej je cesar Otto II. leta 898. več posestev na Koroškem daroval. Ta se je bila omožila z nemškim grofom Wilhelmom,⁵ ki je bil oče Wilhelma II., grofa breškega (Friesach). Grof Wilhelm I. je pa izhajal iz one rodbine, iz ktere sta bila markgrofa v Ostmarki, brata Wilhelm in Engelschalk. Grof Wilhelm II. imel je za ženo Hemmo, nečakinjo cesarja Henrika II., ktera je dobila posestva ob Savinji (1016) in svojemu možu

¹ Hormayer, Arch. für Süddeutschl. II. 215.

² Glej Carinthia, 1817. Nro. 240. V današnjem Zwischenwässern je stala rimska postaja: Matucaio (casus loc.), kar je skazeno iz Mad-medtokaj.

³ Hormayer, Archiv f. S. D. II. 213.

⁴ Koch-Sternfeld, Rückblicke auf die Vorgeschichte Bayerns, Abhandl. der hist. Classe der bair. Akademie VII. Band, 1853. pag. 215 etc.

⁵ Glej: Blätter des Vereins für Landeskunde Niederösterreich. Neue Folge XIII. Jahrgang, pag. 239.

rodila sina grofa Wilhelma III., soproga blažene Hemme, ustanovnice krškega „Hochstifta“, in pa sina Luitolda (1025), pradedu bratov Starchanda (ki je imel naslov Marchio de Soune), Ulrika in Weriganda, ki so bili salzburskega višjega škofa Thiema ujeli*. Po materinej strani so torej ti breski (Friesach) grofi slovenske krvi.

Davorin Trstenjak.

Želari.

Pri Šavničarjih in Pešenčarjih velijo se oni posestniki, ki niso kmetje, to je, kateri nimajo konjev in posestva najmanje 20 plugov, ali kateri imajo hiše in za gospodarstvo potrebne hrame na kmetskem selu, želari; Gorčani take posestnike imenujejo: kajžare (iz nemšk. Keusche), prebivalci celjske pokrajine: kočlare (po koči, malej neznatnej hiši), korotanski Slovenci: bajtlare (po bajti, koči podobnem domku). Na murskem polju razločujejo se gosposki in kmetski želari; prvi so si svoja stanovališča postavili na gosposkej zemlji, slednji pa na kmetskej. Nobeden želar nima pravice do občinskega premoženja.

Besedo želar nahajamo edino pri Slovaci. Nekteri jezikoslovci mislijo, da je želar iz nemškega Siedler, kar pa se meni neverjetno dozdeva, ker iz Siedler bi Slovenec ne bil stvaril oblike: želar.

Dobšinský (Prostonaród. obýčaje itd. pag. 49) piše:

„Oželené je u ludu želiarstvo, t. j. kto nemajúc vlastniehu domu prenajme si hospodu v cudzom dome, ten je želiarom; rovne ktorí nemali a nemaju pozemky alebo len malými pozemky a domky vládli a vladnu u prirovnani k sedliakom nazvani boli i nazvani su po dnes želiarmi.“

Kaj pomeni ta beseda? V „pravdi ruskej“ rabi se juridičen terminus: željati, in Dalb pravi, da željat označuje: lišati sja čego, einem etwas entziehen, terjat, verlieren, einbüßen. Željari, želari bi torej bili posestniki, ki so lišeni občinskih pravic. Kdo ima 20—40 plugov posestva — polja, travnikov, pašnikov, goric (vinogradov), lesov (gozdov), je celi kmet, in družina mu reče: gospodar, v nekterih vaseh ob Muri: gazda; enako ime ima tudi pri Slovaci. Oblast črez svoje posestvo imenuje Slovak: vladanie, Slovenci kozjanskega okraja pa imenujejo oni territorium, v katerem stojijo hiša, hram, skedenj, hlevi itd. oblast, tudi gvauti, po kancelijah ponemčena beseda slov. oblast

* O teh grofiu naj se bere v mojej razpravi „Weriand de Graz“.

(gvant iz Gewalt). Zagorski Slovenci pa označujejo z besedo: *ladan je*¹ praedium, dominium, in ako v Zagrebu vprašaš družino kakšnega ple-miča, ki ima grajščino: je-li su gospon doma? — odgovori ti: ne, jesu na ladanji blizu Krapine. Kdor je imel mnogo zemlje in dvorov, bil je — vladika.

Davorin Trstenjak.

Poročilo o hrvatskej književnosti.

Špisuje *J. Steklasa.*

IX.

1. Rad jugoslavenke akademije znanosti i umjetnosti, knjiga LXIX. (mathematično-prirodoslovni razred IV. 2.) Sadržaj: 1. Flora okolice bakarske od Dragutina Hirca. V tem spisu pokazuje pisatelj, da se nahaja okoli Bakra 1002 vrst rastlin. Med njimi se najde mnogo endemičnih, t. j. takih, ki samo v okolici bakarskej rastejo. Dragutin Hirc je ljudski učitelj v Bakru ter se že skozi več let bavi z iztraživanjem prirodnih odnošajev svojega kraja. Njegove razprave v tej stroki so izvrstne ter se tudi cenijo, kakor nam potrjuje njegova razprava v Radu. 2. Prvo izvješće potresnoga odbora za g. 1883. od dra. M. Kišpatića. To je zanimiva razprava, v kateri nahajamo podatke o potresih na Hrvatskem l. 1883.

2. Rad, knj. LXXI. (razred filologičko-historički i filosofičko-juridički, VIII.) Razprave: 1. Putovanja po balkanskom poluotoku XVI. vieka: Putovanje A. Vrančića l. 1553 u Carigrad, od dra. P. Matkovića. Pisatelj nam predočuje iz spisov tega potnika stanje na balkanskem polotoku v 16. veku. Razprava je zanimiva za geografa in ethnografa, pa tudi za vsakega, ki se zanima za historijo balkanskih Slovanov. 2. Nov prilog za istoriju akcentuacije hrvatske ili srpske, od dra. T. Maretića. Za slovenske filologe zanimiva razprava. 3. Gradja za poznavanje eroikomične dubrovačke pjesme, od L. Zore. 4. Prinos k naglasu u (novoj) slovenštini, od M. Valjavca. O teh razpravah bilo je že v poprejšnjih zvezkih omenjeno.

3. Knjige društva sv. Jeronima. 1. Danica, koledar za navadno leto 1885. Iz izvestja društvenega blagajnika se vidi, da je to društvo prav lepo napredovalo, kajti skupni imetek društva iznaša 84.389 gold. Semkaj se pribrajajo tudi štiri zaklade, iz kterih se vsako leto obdarujejo pisatelji. Poverjenikov ima društvo 284, a članov pa 6242 vseh skupaj, kar je še vse premalo za hrvatski narod. V tem pogledu smo Slovenci z družbo sv. Mohorja mnogo naprednejši. Vendar pak je Danica tako priljubljen koledar med narodom, da se ga tiska že 25.000 odtisov. Sadržaj odgovarja popolnoma vsem potrebam, pa tudi književni del je zanimiv. Slike ima štiri, namreč „stolno crkev v Djakovu“ od znotraj; potem dve sliki, ki predstavljata zagrebsko stolno crkev, kakšna je zdaj in kakšna bode, ko se popravi. Četrta slika pa predstavlja našega Nikolo Jurišića, glasovitega junaka, ki je umrl l. 1545. Prav lepa je pripovedka „Strnadica“ in povest „Mora“; a podučljiva sta dva članka: „o koži našega telesa“ in o „livadarstvu“. — 2. Domaća perad ili živad od Andrije Hajdenjaka. Na Hrvatskem se goji

¹ Glasnik r odpadel, kakor v besedah la s, lat. itd.

posebno mnogo peradi, vendar pa ne dosta razumno; zato se je pisatelj potrudil, da napiše narodu pouk o tem poslu, in to je sadržaj te knjige, koje je društvo sv. Jeronima izdalo. — 3. Voćarstvo za puk, napisao Franjo Kuralt, tajnik hrvatskega gospodarskega društva v Zagrebu. Pisatelj nam je znan tudi že po ravno takem spisu, ki ga je pred nekaj leti izdala družba sv. Mohorja. Hrvatska je za sadjerejo kaj prikladna zemlja, vendar pa je ta stroka v gospodarstvu ostala do dandanes zanemarjena. Da se sadjereja popravi in po zemlji razširi, izdala se je ta koristna knjižica. — 4. Supruga prava kršćanka, za puk napisao Izidor F. Paulić, župnik Privlački. Ta knjižica je pisana iz prave ljubezni do naroda hrvatskega, ki je začel po mnogih predelih, osobito pa po Slavoniji ginoti. V tej knjigi ga nagovarja njegov duhovni pastir, naj ostane veren in pošten svojemu rodu in narodu, naj se upoznava s svojimi dolžnostmi ter jih strpljivo izvršuje. Ker pa zamore žena v rodu največ pripomoči, da se vzdrži narod čil in čvrst, zato se bavi pisatelj v tej knjigi največ z dolžnostmi kršćanske soproge. — 5. Nauk o domačem uzgoju ili glavna pravila kršćanske gojitbe. Po slovačkom priredio Rikardo Filipašić. Pisatelj nam pripoveduje na 213 straneh v 26 odsekih, kako je treba otroke v kršćanskem duhu odgojevati, da bodo mogli kasneje, ko odrastejo, v vseh okolnostih svojega življenja zadovoljni in srečni biti. Kujiga je pisana prav razumljivo ter jo more tudi prosti narod prav lahko čitati in se mnogo dobrega naučiti iz nje. — Društvo sv. Jeronima prav lepo napreduje ter je vredno, da se vsestranski podpira in da najde tudi med Slovenci svojih članov.

4. Historija rimske književnosti. Sastavio dr. Franjo Maixner, sveučilištni profesor. Zagreb, nakladom Mućnjaka in Sentflebensa, tiskom dioničke tiskare. Str. 248 v 8°. Ciena 1-50 gl. — Ta knjiga je namenjena v prvej vrsti kandidatom gymnasijalnega učiteljstva pa tudi gymnasijalcem v višjih razredih. Zaslužni pisatelj je s to knjigo veliko praznino v šolske literature izpolnil, in od zdaj ne bo treba več našim kandidatom segati po nemških knjigah te stroke. Delo je prav veče sestavljeno ter se odlikuje s svojo preglednostjo mnogo od sličnih nemških knjig. Na početku vsakega razdelka je napisal učeni pisatelj kratko, ali prav zgodno, slikovito, temeljito in izčrpivo občno karakteristiko o socijalno-političnih in književnih prispodobah dotičnega razdobja. A historični materijal književni je razporedil v vsakej dobi na enak način. Največe poglavje je posvečeno Ciceronu. Kujiga je sploh jasna, vendar pa na nekterih mestih prekratka, in le škoda je, da ni malo obsirnejša, da bi bile tudi manj važne periode bolj točno opisane. Sploh pa knjigo priporočamo tudi slovenskim profesorjem klasične filologije kakor tudi kandidatom te stroke.

5. Dragoljub, koledar za god. 1885 i Hrvatski uredovnik. Knjižara Mućnjak i Sentleben. Zagreb 1884. Ciena 1-20 gl. Koledar „Dragoljub“ je doživl je 22. točaj, in to je živ dokaz, kako je sploh priljubljen med narodom, ker je vzlasti praktičen pa tudi najbolj obsežen. Posebno vrednost daje temu koledarju obsežni imenik vseh civilnih, erkvenih in šolskih oblastnij ne samo kraljevin Hrvatske in Slavonije, nego tudi Dalmacije, Reke in Bosne-Hercegovine. V Dragoljubu se nahaja vse, kar človek tolikokrat potrebuje. Tukaj se najde statistični koledar, politična uprava, sodnijsko razdeljenje, pregled mestnih sodnij, razdeljenje Bosne in Hercegovine, dalje vse važne zadeve poštne, železniške itd. Razven tega pa ima Dragoljub letos posebno zanimiv in obsežen književni dar, iz kterega spominjamo tukaj narodno pripovest „Ribar“, potom povest „Staniša Ličević“, pesen „Hrvatsko Kosovo“ in „Zidanje Skrada“ ter povestniško razpravico „Kačić i Hrvati“ itd. Urednik temu koledarju je poznati pisatelj hrvatski Gjuro Deželić. Razven omenjenega koledarja imajo Hrvatje tudi še drugih prav lepih, med kterimi se najbolj odlikuje „Zvonimir“ z lepimi slikami in bogatim književnim darom. Sploh je opaziti v tej stroki med Hrvati in Srbi velik napredek, Slovenci pa smo v

tem pogledu jako zaostali; kajti razven koledarja družbe sv. Mohorja, v katerem pa še mnogokaj pogrešamo, nimamo nobenega večjega, ki bi odgovarjal tudi v praktičnem oziru vsem potrebam, kakor omenjeni Dragoljub. Naj bi v tem oziru rodoljubni pisatelji slovenski zjediniili se ter v prihodnjem letu sestavili tak praktičen koledar za Kranjsko, Štajersko, Koroško in Primorsko, ali zraven sevčda tudi ne pozabili na lep kajizevni dar. Mi mislimo, da bi se pri današnjih okolnostih tako podvzetje tudi v gnotnem oziru splačalo.

Drobnosti.

Razširjava kristjanstva med Slovenci. Dobivši knjige slovenske Matice vzel sem najprej Letopis v roke in začel čitati razpravo Andreja Fekonje: „Razširjava kristjanstva med Slovenci“. Prvi del te razprave je bil tiskan že lansko leto, a ni mi znano, da bi bil kdo izpregovoril kako besedo o njej. Kar se tiče drugega dela, sklenol sem spis pregledati in izreči o njem svoje mnenje. Č. g. Fekonja nam je že znan po svojih spisih o Stanku Vrazu in po drugih enakih sestavkih, ki so brez dvoma mnogo boljši, kakor pa to delo, katero pričuje sicer o pisateljevej marljivosti in vestnosti, a ob enem tudi o njegovej lahkovernosti, ki ima vse za čisto resnico, kar je spravila na dan domišljija kakega strankarskega zgodovinarja, bodisi Huberja, Ginzela ali pa koga drugega. Pisatelj bi bil moral porabiti istočasne vire, na pr. letopise, kronike, listine, pisma, legende itd., v izvirnem jeziku in se sam prepričati o resničnosti te ali druge dogodbe. Ker pa je zajemal svojo tvarino večinoma le iz raznih knjig, (ki niso nika-koršni viri, temveč le pripomočki,) izmed kterih pa v prvej vrsti Huberjeva gotovo ne zasluži one pohvale, katero je izrekel g. pisatelj v predgovoru o njej (str. 115 i. d.), nakopičilo se je v razpravi mnogo napak, ktere je pisatelj iz dotičnih knjig prepisal. Opozoriti hočemo na nektere take pomote: Str. 121, v. 34. Oglej ni vas, temveč mesto. Str. 123, v. 24. Forejulij je sedanji Čedad (Cividale) na Furlanskem. Str. 123, v. 25. Oglejski patrijarh Pavlin ni sklical nikakoršne synode v Altino. (Prim. Mansi, Sacr. conc. coll. XIII., str. 827.) Str. 124, v. 18 i. d. in str. 125, v. 31. Pisatelj je gledé časa, ko se je naselil sv. Rupert na Bavarskem in o njegovej smrti Huberjevih mislij, in vendar je mnogo verjetnejše, da je živel okoli l. 700. Velika večina najboljših nemških zgodovinarjev novejše dobe je teh mislij, kakor Rettberg, Wattenbach, Blumberger, Büdinger, Quitzmänn, Gfrörer, Kronos itd. Ako bi bil sv. Rupert res že l. 574. umrl, ujemala bi se ta letnica jako slabo z drugimi zgodovinskimi fakti. Znano je, da so se Slovenci po alpskih pokrajinah naselili večinoma še le po odhodu Langobardov v Italijo (568), posebno pa okoli l. 595 (Bradaska v Letopisu Matice slov. za 1870, str. 260 i. d.). V „Breves noticiae de constructione ecclesiae sive sedis episcopatus in loco, qui dicitur Juvavo,“ c. 2. („Juvavia, Anhang, p. 33“) čitamo: „Interea contigit, ut a vicinis Sclavis illi fratres, qui ad Pongov de Salzburgensi sede ibidem destinati erant, inde expellebantur, et ita multis temporibus erat devasta eadem cella propter imminentes Sclavos et crudeles paganos, quia igitur perdifficile est omnia pariter adnotare, quae dominus Rudbertus episcopus his novellis temporibus christianitatis in eadem regione perfecit, tamen necessarium duximus non reticere potiora.“ Na drugem mestu (c. 6, p. 35) pa stoji: „... Theodebertus dux tradidit dicto vel sancto Maximiliano ad Pongo, quando dominus Rudpertus episcopus illam ibi ecclesiam dedicavit, et quorum propter Sclavos crudelissimos paganos eadem cella, multis erat temporibus desolata...“ — Iz teh dveh citatov vzemo, da so Slovenci razrušili samostan sv. Maksimilijana v

Pongavu in pregnali tamošnje redovnike in sicer po mnenju g. Fekonje okoli leta 612. (gl. str. 130, v. 6.). Mnogo let pozneje („multis temporibus“, kar stoji na dveh mestih) posvetil je sv. Rupert na tem kraju cerkev za časa vojvode Theodeberta. — Iz navedenih citatov je pa tudi razvidno, da so v Pongavu stanovali Nemci, ne pa Slovenci, kakor misli g. Fekonja (str. 116 in str. 123), kajti zdi se mi neverjetno, da bi Slovenci sami napadali svoje rojake. Le po bližnjem Lungavu bili so naseljeni. Da je bilo Solnograško razven Lungava takrat večinoma nemško, dá se dokazati tudi iz krajevnih imen, ktera se nahajajo v listinah 8. in 9. stoletja.

Str. 127, v. 16. Namesto „Arva“ imelo bi stati „Aua“ ali „Au“. Str. 128, v. 24. Da bi bil Waltunč (bolje Valkun) Nемец ali pa vsaj ponemčeneec, ne trdi nobeden vir, pač pa je znano, da so Franki pustili s prva Slovincem domačine za vladarje (Prim. str. 182, v. 30). Str. 130, v. 5. „Cella s. Maximiliani“ v Pongavu se v slovenščini ne sme imenovati „Maksimilijanovo selo“. Beseda „cella“ je tu latinska in pomenja „samostan“ (prim. Du Cange, Gloss. med. et inf. latin.) ter ne izhaja iz slovenske besede „selo“. Da nam je treba misliti tu na samostan in ne na selo, razvidno je iz prej omenjenega citata, v katerem se govori o redovnikih („fratres“). Krajevna imena „Sele, Selnica, Radisel, Bizelsko“ itd. (gl. str. 130, v. 29) nimajo kar nič opraviti z imenovanim samostanom v Pongavu. Kar se tiče krajevnih imen „Zell“, nastala so nektera iz slovenske besede „selo“, nektera pa iz latinske „cella“ (= samostan, cerkev); napačno bi bilo, ako bi kdo vse one kraje, ki se zovejo „Zell“, hotel proglasiti za prvotno slovanske (gl. str. 186). Str. 130, zadnja v. Ingo ni bil poslednji znani vojvoda slovenski, v virih imenujejo se za njim še drugi, kakor Vojmir, Pribislav, Stojmir itd. Str. 134, v. 15. Huber in Fekonja mislita, da je pokrajinski škof Theodorik prišel še le po 14. juniju 810 (prav za prav po 14. jun. 811) na Slovensko, ne pa že v začetku l. 799. Najbrže so ju motile besede „occidentali parte Dravi fluminis“, da sta se izrekla za tako pozni čas. Vendar navedene besede se ne nanašajo na razsodbo Karola Velikega med oglejskim patrijarhom in solnograškim nadškofom l. 811., temveč na daritev kralja Pipina l. 796 (Conv. Bag. et Carant. c. 6: „... partem Pannoniae circa lacum Pelissa inferioris, ultra fluvium qui dicitur Hrapa, et sic usque ad Dravum fluvium et eo usque ubi Dravus fluit in Danubium.“). — Popolnoma odveč so besede v 68. opazki, da ni mogel nadškof Arnon v kratkem času za novega škofa vsega prirediti, kar bi bilo potrebno. Nasproti temu se mora reči, da Theodorik ni bil prvi pokrajinski škof med Slovenci, temveč Modest, in ako je bilo treba prirediti kaj, storilo se je pred prihodom Modestovim. Tudi mi je neumljivo, česa bi bilo potreba toliko let (799—811) prirejevati.

Str. 134, v. 24. Pokrajinski škofje niso imeli navadno nobenega sedeža; torej je negotovo, da bi bili stolovali pri Gospej Sveti. Str. 134, v. 42. Letnica „po l. 869.“ ne more biti na dotičnem mestu nikakor resnična, kajti zadnji nadduhovnik Richbald, ki je sicer dolgo časa živel med Slovenci (Conv. Bag. et Carant. c. 12: „qui multum tempus ibi demoratus est“), zapustil je prej ko ne l. 869. za vselej Pannonijo. Str. 135, v. 18. Dotična trditev Huberjeva je popolnoma nezanesljiva. Str. 135, v. 32. Prava letnica je 811, ne pa 810. Str. 135, v. 38. Letnica 820 naj se popravi ter zapiše 819. Str. 138, v. 13. Ta listina od 20. nov. 890. je ponarejena in ima tedaj le relativno vrednost (Gl. Meiller, Salzburg. Reg. str. 533.). Str. 139, v. 14. Ne more se trditi, da bi bila Sundratova in Erimpertova cerkev v mestu Blatogradu, temveč le v Pribinovej državi; tudi ni gotovo, da bi bil, kar stoji v 95. opazki (str. 191), Kocel ti dve cerkvi obdaroval v navzočnosti 14 slovenskih županov in 17 bavarskih grofov. Str. 139, v. 21 in d. Zakaj so se v virih nahajajoča krajevna imena „ad Lindolveschirichun, ad Wiedhereschirichun, ad Isangrimeschirichun, ad Beatuseschirichun, ad Otachareschirichun et ad Paldmunteschirichun“ izpremenila v „Lindovesi, Uvejderesi, Isangrimesi, Beatusesi,

Otokaresi in Palmuntesi," mi je neznano. Str. 139, v. 29. Letnica „865“ izpremeni naj se v l. 864. Str. 139, v. 42—46. Kar se tiče na tem mestu imenovanih cerkva, moram obžalovati, da se je Hicinger pre naglil; kajti izmed naštetih cerkev stala je v 9. stoletju morebiti samo cerkev sv. Andreja v Labodскеj dolini. Listina od 20. nov. 890, ki je kakor rečeno nepristna, našteva Trebno, Breže, Vetrinj itd., vendar nič ne omenja, da bi stale v teh krajih kake cerkve. Iz listine od 18. febr. 885 pa vzemo, da je stala neka cerkev v Labodскеj dolini. Str. 140, v. 12—23. Iz do sedaj znanih virov nam ni mogoče dokazati, da bi bile našteje cerkve stale že v 9. veku (izvzemši morebiti bužetsko in piransko). Str. 144, v. 32. Dokazano je (prim. Archiv f. Kunde österr. G. XIII., str. 166), da se Kocel ni obrnel v Carigrad in prosil tu verskih učiteljev, temveč samo Rastislav in morebiti tudi Svetopolk. Str. 146, v. 24. in str. 169, v. 16. Ciril in Metod sešla sta se prvokrat s Kocelom, ko sta l. 857. potovala v Rim (Žitje sv. Konstantina, pogl. 15), ne pa l. 863, ko sta šla na Moravsko. Kar Huber in Ginzl trdita, ni še vse gola istina, treba je tudi trditve dokazati. Str. 148, v. 17. Viri popolnoma o tem molče, da bi bila Ciril in Metod, potujoča v Rim, v Ptujji pevala sv. mašo v slovenskem jeziku; tudi je to vsekakor neverjetno, kajti takrat še nista imela za to papeževega dovoljenja, a brez njega bi ne bila kaj takega nikakor storila. Str. 148, v. 38. Kar se tiče dneva, na katerem sta bila sv. Ciril in Metod posvečena, ima po mojih mislih prav Rački (Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda, str. 227), ki stavi to dogodbo na 26. dec. 868 in sicer 50 dni pred Cirilovo smrtjo. Str. 153, v. 36. Besedica „morda“ naj se prečrta, ker „Spis“ o izpreobrnitvi Karantancev (ne pa „listina“) pozna samo enega nadduhovnika Richbalda. Str. 158, v. 7. Ivan VIII. postal je še le meseca decembra 872 papež (Jaffé, Reg. pont. Rom. str. 261). Gledé na to in na triletno jetništvo Metodove trdimo lahko, da je papež spisal dotično pismo še le v prvej četrtini l. 873. Str. 160, v. 24. Namesto besede „lena“ pišimo rajši „fevd“. Str. 160, v. 29. Braslav ni bil Nemeec, temveč Slovan. Str. 160, v. 33. Pisatelj pravi, da je bil Theotmar naslednik solnograškega nadškofa Adalvina, kar je resnično. Na str. 159, v. 11. stoji drugače. Str. 161, v. 11. Gradec takrat ni bil v Pannoniji, temveč v Karantaniji. Str. 161, v. 21. Neverjetno je, da bi bil Metod poklical vse svoje slovenske duhovnike iz dolenje Pannonije na Moravsko; tudi viri tega nikjer ne trdijo. Str. 161, v. 25 in d. Pisatelj govori prehalno v Svetopolku. Str. 162, v. 37. Nobeden vir ne trdi, da bi bil „slovenski“ duhovnik, Ivan Beneški, prinesel papežu Svetopolkovo pismo; to je samo Ginzlova hipoteza. Str. 166, v. 1. Papež Ivan IX. bil je še le deveti naslednik Ivana VIII. Str. 170, v. 1. Trditve, da je dolenja Pannonija prišla l. 874. v oblast solnograškim nadškofom, je neresnična. Papež Ivan VIII. pisal je dne 14. junija 879 „reverentissimo Methodio archiepiscopo Pannoniensis ecclesie“ (Rački, Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda, str. 321). Okoli l. 875. pisal je isti papež Karlmanu med drugim naslednje besede: „Reddito ac restituto nobis Pannoniensium episcopatu liceat fratri nostro Methodio . . .“ (Rački, op. cit. str. 298) itd. Str. 172, v. 25. „a Karantanis partibus“. Pri teh besedah nam je misliti na Pannonijo, ne pa na Koroško. Metodu je bila pot v Pannonijo zaprta najbrže od l. 883. pa do njegove smrti 885. L. 883. vnela se je vojska med Svetopolkom in Arnulfom, čegar vrhovna oblast se je takrat razprostirala tudi po Pannonji. Metodova nadškofovska oblast ni segala na sedanje Koroško, Kranjsko in okolico celjsko, tedaj tudi ni mogel po teh krajih direktno delovati v dušni prid Slovencev. Ako je prišel kdaj v imenovane dežele, ni smel v njih dalje časa ostajati in oznanovati božje besede. Str. 173, v. 44. Tu je treba vedeti, da je Kranjsko obsegalo takrat velik del severnovzhodne Istre, kjer so duhovniki pri sv. maši rabili glagolske knjige. Str. 180, v. 16. i. d. Tu kakor tudi na drugih mestih je Huber zgodovinske virove po svoje tolmačil in zavijal. Str. 181, v. 3. i. d. Vidi se, da je dotični sestavek pisal Nemeec; le škoda, da se ni Slovenec potrudil, da bi bil sam v virove

pogledal in ne pisal prečrno. Str. 182, v. 22. i. d. Tassilo ni premagal Karantancev, temveč je le pomagal katoliškim Slovencec pobiti poganske Slovence po Karantaniji (prim. Prešernovo pesen „Krst pri Savici“). Str. 186, v. 37. Namesto „Chatra“ imelo bi stati „Chats-a“ ali pa „Katsch-a“.

Našel sem tu nekaj napak, vendar ne vseh. Na mnogih krajih nisem navedel nikakršnih protidokazov, temveč samo rekel, da je trditev g. Fekonje (oziroma Huberja, Ginzela itd.) neresnična, neverjetna, dvomljiva itd.; kajti drugače bi postal moj spis preobširen. Ako se zdi g. pisatelju ta ali druga moja trditev dvomljiva, rad mu po privatnem potu naznanim svoje misli „pro“ in „contra“. Reči moram, da sem čital z nekako nevoljo sestavek g. Fekonje, ki bi bil razven virov lahko porabil mnogo boljših pripomočnih knjig, kakor pa je Huberjeva. Znano je, da je mnogo zgodovinskih virov pisala Slovencec neprijazna roka. Te viře, ki tedaj niso po vsem verjetni, temveč pristranski, porabili so nekteri nemški, Slovanom neprijazni zgodovinarji, da resnice še bolj po svoje zavijejo. Neopustljivo bi bilo, ako bi slovenski pisatelj namesto dobrih virov za svoj spis rabil slabe in v strankarskem duhu pisane kompilacije nemških zgodovinarjev.

O Fekonjevem spisu ne bi bil izpregovoril nobene besedice, ako bi bil tiskan v kakaj knjigi, ktera bi bila namenjena priprostemu ljudstvu. A nahaja se v Letopisu prvega našega literarnega zavoda, in zato se sme in mora nekoliko natančneje presoditi.

Dr. F. Kos.

Zlata Vas. Podučna in kratkočasna povest. Za slovensko ljudstvo poslovenjena od Fr. Malavašiča. Snopič 2. in 3. „Ljudske Knjižnice“. Str. 59—178 v mal. 8°. — Novice pišejo v V. tečaju (1847) str. 189: „Pervič mislimo kmetovavcam in rokodelcam (za l. 1848) podati doklado, ktera se imenuje „Zlata Vas“ — to je: podučivna in kratkočasna resnična povest, spisana za umne kmete in rokodelce in pa dobre šole po kmetih od H. Čoketa (Zschokke-ja), in poslovenjena od g. Malavašiča. Ta knjižica, kakih 5 do 6 pol debela, je polna lepih naukov za kmetiški stan in je takó prijetno pisana, da se bravec nikakor ne more od nje ločiti. V nemškem jeziku je že 7 novih natisov doživela in je tudi v druge slovanske jezike prestavljena bila. De se bo dala tudi v našim slovenskim jeziku prijetno brati, nam je izvrstni slovenski pesnik in prestavljavec mnogih družih knjig, g. Malavašič, porok.“ — In rés v 10. listu VI. tečaja l. 1848. pridejala se je že prva pola te povesti, kar se na str. 40 naznanja. Uredništvo je ob enem tudi opazilo, da bi se morala povest po nemškem naslovu: „Goldmacherdorf“ imenovati: Zlatnarska Vas, ali tega ne, češ „da je ta naslov („Zlata Vas“) vsimu bolj pristojin“. Knjiga je prišla kot posebna priklada „Novic“ na svetlo l. 1850. Str. 109 v 8°.

Uredništvo „Ljudske Knjižnice“ bilo bi dobro storilo, ako bi v uvodu bilo podalo sličnih opazek ter na kratko tudi načrtało uspešno in marljivo delovanje Fr. Malavašiča. Tudi priprosto ljudstvo naj spoznava svoje pisatelje in dobrotnike. Č. g. prof. Josip Marn nam je Malavašičevo življenje in slovstveno delovanje na tanko opisal v Jezičniku l. XIX. 1881 str. 20—33. Novice in Jezičnik pišeta pesnikovo ime: Malavašič, a ne Malevašič, kakor Lj. Ku. Že v zadnjem snopiči smo Leonovo podjetje slovenskemu občinstvu priporočali. Veseli smo bili videti, da bode naše ljudstvo za majhen denar (saj velja eden snopič le 6 novc.) dobivalo dobre duševne hrane, in povrh še v lepem, „v vsakem oziru“ pravilnem jeziku. Tako je pisalo vsaj uredništvo v svojem pozivu. O vrednosti predstoječe povesti nam ni treba soditi. Ona je gotovo štorila svojo dolžnost med Nemci, in tudi med Slovenci, ki so jo dobili že l. 1848. Lahko pa trdimo, da je pred 36 leti ta povest slov. národu bolj dopadala in tudi več koristila nego danes, ko je ljudska prosveta na veliko višje stopinji. Národ naš, ki prebira marljivo knjige družbe sv. Mohorja, je že večinoma na onej stopinji omike, da se mu bode marsikaj v tej povesti prečudno in naivno zdelo. Bati se je torej, da ne bode

ta povest sedaj več onega zanimanja našla med prostim ljudstvom kakor nekdanj. Mi mislimo, da bi se bilo namesto „Zlate Vasi“ lahko kaj bolj pripravnega našemu ljudstvu podalo. Ako se že kaj ponatiskuje, naj se ponatisnejo originali slovenski, in to dobri, kratki spisi, kakoršnih se mnogo po naših starih časopisih nahaja. Vse se postara, in svet napreduje; a kdor se hoče ljudstvu prikupiti, mora njegovim zahtevam in potrebam ustrezati.

Pri ponatisih starejših naših knjig je treba tudi jezik mnogo popravljati. In v tem obstoji glavno delo urednikovo. Na doslednost in pravilnost v oblikah mora se v knjigah, prostemu narodu namenjenih strogo paziti. Saj ima naš kmet to, kar je tiskano, za pravilno in edino pravo. V „Zlati Vasi“ se nahaja mnogo slovniških napak in tiskovnih pomot. Ako se v tem oziru „Lj. Knjižnica“ ne zboljša, ne moremo jej dolgega obstanka prorokovati. Le nektere pomote si pogledjmo: s svojemi; ko je mlinar to slišati; so šli — svoje vodo skazovat, namesto da bi . . .; ali pa so moral; mlinar mu odgovoruj; Ožbe te reči slišajoč, pomaje z glavo; z vsakem; vidili; uzroko odkrivali; med vratmi; oči proti nebesom obrne; po visokim itd. Takih in enakih pomot je jako mnogo v knjigi, in te spake kratijo branje. Ali tudi skladnja potrebuje ostre pile. Odveč bi bilo na tem mestu še dalje govoriti o pomanjkljivostih, ki pačijo v tej knjigi lepi naš jezik slovenski. Namigljaji, ki smo jih tukaj izrazili, kažejo dovolj, da se zanimamo za to koristno podjetje, ter želimo, da bi se v bodočih snopičih vsaj glavni nedostatki odstranili.

Avstrijsko-ogerska monarhija. Domovinoznanstvo za četrty razred srednjih šol. Spisal in založil Janez Jesenko. Cena 45 kr. V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1885. Str. 88 v 8°. — To je naslov knjigi, s katero je g. prof. Jan. Jesenko ravnokar obogatil naše šolsko slovstvo. To delo pride prav slovenskim paralelkam na naših gimnazijah; kajti sedaj imajo tudi četrtošolci dobro slov. poučno knjigo o avstrijsko-ogerske monarhiji. Marljivi in za naše slovstvo velezaslužni g. pisatelj nam je priskrbel vse potrebne učne knjige o zgodovini in zemljepisji za naše nižje srednje šole, in mi govorimo gotovo iz srca vsakemu rodoljubu, ako na tem mestu g. pisatelja iskreno zahvalo za njegov trud in delo izrečemo. Osobito pa še moramo poudarjati, da je pisatelj sam založil svoja šolska dela, kar lahko pri Slovincih poleg truda še gmotne škode prinese. Saj se še izkušene knjigarne in tiskarne obotavljajo prevzeti v zalogo slovenskih šolskih knjig! — Knjiga sama deli se v dva dela: v zgodovino in zemljepis. Zgodovina se razpravlja do l. 1526; kajti odveč bi bilo novejšo dobo v tej knjigi obravnavati, ker se itak v prvem tečaju 4. razreda ta doba avstrijske zgodovine z občno povestnico vred uči. Drugi del obsega prirodnoznanjski zemljepis, statistiko (po novejših dajah sevěda) in topografijo. Ta knjižica ne boče samo učencem, temveč vsakemu, kdor se hoče hitro in na kratko poučiti o svojej domovini, dobro služila, vzlasti pa jo še ljudskim učiteljem priporočamo.

Stražilovo. List za zabavu, pouku i umetnost. Uredjuje Jovan Grčić. Broj I. U Novom Sadu 3. januarija 1885. God. I. — Časopisje avstrijskih Srbov se je na leposlovnem polji zopet pomnožilo. V tiskarni dr. Svet. Miletića v Novem Sadu začelo je z novim letom izhajati „Stražilovo“, ki ima obliko hrvatskega „Vienca“ in enak namen z našimi leposlovnimi listi. „Stražilovo“ izhaja vsak četrtek na celej poli in velja za celo leto 5 gld. Do sedaj izišle številke se odlikujejo po obliki in vsebini. Osobito pa opozorimo naše čitatelje na zanimivo razpravo: „Nastarije srpske narodne pesme uporedjene sa bugarskimi.“

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.

Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.